3
C
15

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK

Vrije-tijdsbesteding in Nederland 1962-1963

Deel 7

Verenigingsleven, zomer 1963

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK BIBLIOTHEEK

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ W. DE HAAN N.V.
HILVERSUM, 1965

(1)
5C15

CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK

Vrije-tijdsbesteding in Nederland 1962-1963

Deel 7

Verenigingsleven, zomer 1963

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ W. DE HAAN N.V.
HILVERSUM, 1965

VERKLARING DER TEKENS

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
-	= nihil
-	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
<	= minder dan, respectievelijk kleiner dan
>	= meer dan, respectievelijk groter dan
1964 - 1965	= 1964 tot en met 1965
1964/1965	= het gemiddelde over de jaren 1964 tot en met 1965
1964/'65	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enzovoort, beginnend in 1964 en eindigend in 1965
1954/'55 - 1964/'65	= boekjaar enzovoort, 1954/'55 tot en met 1964/'65

Ingeval van afronding kan het voorkomen, dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Het herdrukken van de inhoud van deze publikatie is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging van de Directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
Het gebruiken van de inhoud van deze publikatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Verkrijgbaar bij Uitgeversmaatschappij W.de Haan N.V., Mozartlaan 10, Hilversum (postrekening no.57071)en de boekhandel.

Prijs: *f* 5,50. Bestelnummer: G 13/1962-1963-7.

VOORBERICHT

Over de twee vrije-tijdsbestedingsonderzoekingen, welke respectievelijk in de herfst van 1962 en de zomer van 1963 zijn ingesteld, zijn totnutoe zes deel-publikaties verschenen. Verscheidene onderwerpen kwamen hierin aan de orde: enige vormen van licht en ernstig amusement, televisie en radio, sportbeoefening, avond- en weekendbesteding, openluchtrecreatie. De voorliggende publikatie is opnieuw aan een bepaald facet van de vrije-tijdsbesteding gewijd, nl. het verenigingsleven. De reeks deel-publikaties wordt hiermee beëindigd. Zij zal nog gevolgd worden door een afsluitende publikatie, waarin een synthese zal worden gegeven van alle totnutoe behandelde onderwerpen.

Een woord van dank richt ik tot de Nederlandse Stichting voor Statistiek, die aan de opzet van het onderzoek heeft meegewerkt, het enquêtewerk heeft verricht en waarmee tijdens de verschillende bewerkingsfasen een veelvuldig en prettig contact werd onderhouden.

De Directeur-Generaal
van de Statistiek,

(Prof.Dr.Ph.J.IDENBURG)

's-Gravenhage, september 1965.

I N H O U D

Blz.

VOORBERICHT 3

VOORNAAMSTE CONCLUSIES 7

HOOFDSTUK I. INLEIDING

A. Probleemstelling 9
1. Inleiding 9
2. Definitie van "vereniging" 9
3. Uitwerking van de vraagstelling 10
B. Uitvoering van het onderzoek 11
1. De representativiteit van de steekproef 11
2. Verzameling van de gegevens 11
3. De betrouwbaarheid van de uitkomsten 11
C. Gekozen indelingen 11
1. Inventarisatie van het verenigingsleven 12
2. Indeling der bevolkingscategorieën 12
D. Vergelijkbaarheid met het onderzoek van 1955/'56 14

HOOFDSTUK II. HET VERENIGINGSLEVEN VAN DE NEDERLANDSE BEVOLKING

A. Aantal lidmaatschappen 16
B. De aard van het verenigingswezen 16
C. Verenigingen van het sociale pressietype en van het expressieve type . 16
D. Ontwikkelingen met betrekking tot het verenigingsleven 16

HOOFDSTUK III. HET VERENIGINGSLEVEN PER LEVENSFASE

A. Inleiding 19
B. De jeugd van 12-25 jaar 19
C. De gehuwden beneden 40 jaar en de bevolking van 40 jaar en ouder 20
D. Samenvatting van de hoofdlijnen 20

HOOFDSTUK IV. HET VERENIGINGSLEVEN PER SOCIAAL MILIEU, WOONMILIEU EN OPLEIDINGSNIVEAU

A. Inleiding 22
B. De leidinggevenden en welgestelden 22
C. De loontrekkende middenstand 22
D. De risicodragende middenstand 23
E. De agrariërs 23
F. De arbeiders 23
G. Conclusies over sociaal milieu 24
H. Het verenigingsleven per opleidingsniveau 24
I. Het verenigingsleven in de stad en op het platteland 24

HOOFDSTUK V. HET VERENIGINGSLEVEN PER KERKELIJKE GEZINDTE

A. Inleiding 26
B. De rooms-katholieken 26
C. De onkerkelijken 26
D. De onkerkse Nederlands-hervormden 26
E. De kerkse Nederlands-hervormden 26
F. De gereformeerden 26

HOOFDSTUK VI. VERENIGINGSLEVEN EN TELEVISIEBEZIT 28

HOOFDSTUK VII. DE LEDENSAMENSTELLING PER SOORT VERENIGING

A. Inleiding 29
B. Verenigingen van het sociale pressietype 29
1. De beroepsverenigingen 29
2. De politieke verenigingen 29
C. Meer ideële vormen van het expressieve type 29
1. De godsdienstige verenigingen 29
2. De vrouwenverenigingen 30
3. De jeugdverenigingen 30
D. De meer op ontspanning en zelfexpressie gerichte vormen van het expressieve type 30
1. De zang/muziek/toneelverenigingen 30
2. De sportverenigingen 30
3. De hobbyverenigingen 30

Blz.

HOOFDSTUK VIII. HET VERENIGINGSLEVEN NAAR GODSDIENSTIGE EN LEVENSBESCHOUWELIJKE GRONDSLAG

A. Inleiding 31
B. De lidmaatschappen van de verenigingen 31
1. Totaal 31
2. Per soort vereniging 31
C. De samenhang van de kerkelijke gezindte van de leden en de grondslag van de verenigingen 32
1. Totaal 32
2. Per soort vereniging 33

BIJLAGEN I. Samenstelling van de steekproef, equivalente aantallen 48
II. De gebruikte vragenlijst 49

TABELLEN

bij hoofdstuk II

1. De bevolking van 12 jaar en ouder naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten) 34
2. Aantal leden naar soort vereniging in procenten van de bevolking van 12 jaar en ouder en de verdeling van de leden naar geslacht per soort vereniging 34
3. De participatiegraad der verenigingsleden per soort vereniging, in procenten van het aantal leden 34
4. Aantal leden van verenigingen in procenten van de bevolking van 12 jaar en ouder, in 1955/'56 en 1963 35
5. Aantal leden van enkele soorten verenigingen, 1954-1963 35

bij hoofdstuk III

6. De bevolking per levensfase naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten) 36
7. Aantal leden per levensfase naar soort vereniging (in procenten) 37
8. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per levensfase (mannen + vrouwen) 37

bij hoofdstuk IV

9. De bevolking per sociaal milieu naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten) 38
10. Aantal leden per sociaal milieu naar soort vereniging (in procenten) 39
11. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per sociaal milieu (mannen + vrouwen) 39
12. De bevolking per onderwijsniveau naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten van de niet-schoolgaanden) 40
13. Aantal leden per onderwijsniveau naar soort vereniging (in procenten van de niet-schoolgaanden) 40
14. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per onderwijsniveau (niet-schoolgaanden, mannen + vrouwen) 41

bij hoofdstuk V

15. De bevolking per kerkelijke gezindte naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten) 41
16. Aantal leden per kerkelijke gezindte naar soort vereniging (in procenten) 42
17. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per kerkelijke gezindte (mannen + vrouwen) 42

bij hoofdstuk VI

18. De bevolking met en zonder televisie naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten) 43
19. Aantal leden naar soort vereniging in procenten van de bevolking met en zonder televisie 43

bij hoofdstuk VII

20. Samenstelling van de verenigingen naar levensfase, sociaal milieu, woonmilieu, onderwijsniveau en kerkgenootschap van de leden (mannen + vrouwen) 44

bij hoofdstuk VIII

21. De lidmaatschappen van verenigingen (totaal) naar kerkelijke gezindte van de leden en naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de verenigingen 45

TABELLEN (vervolg) Blz.

bij hoofdstuk VIII (vervolg)

22. De lidmaatschappen per soort vereniging naar kerkelijke gezindte van de leden en naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de verenigingen 45
23. De lidmaatschappen per soort vereniging naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de vereniging 46
24. De lidmaatschappen van verenigingen per kerkelijke gezindte van de leden naar grondslag van de vereniging in homogeen en heterogeen godsdienstige gemeenten 46
25. De lidmaatschappen van verenigingen per kerkelijke gezindte van de leden en per soort vereniging naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag 47

VOORNAAMSTE CONCLUSIES

Hieronder volgt een kort overzicht van de belangrijkste onderzoekresultaten. Wellicht ten overvloede zij erop gewezen, dat de talrijke meer gedetailleerde gegevens en daaraan gekoppelde beschouwingen, die verder in deze publikatie ter sprake komen, niet in dit overzicht zijn opgenomen.

DE OMVANG EN DE AARD VAN HET VERENIGINGSLEVEN IN NEDERLAND

1. Ruim de helft van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder is lid van een of meer verenigingen. Voor de meeste deelnemers aan het verenigingsleven is het aantal lidmaatschappen beperkt tot één (30%) of twee (14%): een cumulatie van drie of meer lidmaatschappen in één persoon komt slechts bij 8% der onderzochte bevolking voor. Bij de mannelijke bevolking (65% lid) is de participatie aan het verenigingsleven aanzienlijk groter dan bij de vrouwelijke bevolking (40%). Met betrekking tot het karakter van het verenigingsleven leert het onderzoek, dat vier soorten verenigingen een dominerende plaats innemen. Voor de mannen zijn dit de beroepsverenigingen (31% van de mannelijke bevolking boven 11 jaar is hiervan lid), de sportverenigingen (25%) en de politieke verenigingen (10%). Bij de vrouwen genieten de vrouwenverenigingen (14%) en de sportverenigingen (13%) veruit de grootste belangstelling.

2. Naar de participatiegraad der leden zijn de verenigingen in twee soorten in te delen: verenigingen met een lage en verenigingen met een hoge participatiegraad, d.w.z. geringe dan wel grote mate van deelneming aan activiteiten, zoals bezoek aan bijeenkomsten, of niet gehonoreerde werkzaamheden (bestuursfuncties, het verzorgen van administratie e.d.). Tot de eerste soort behoren de vak- en beroepsverenigingen en de politieke verenigingen: deze tellen elk ongeveer 40% nominale leden. Het tweede type wordt gevormd door een zestal verenigingssoorten, die nog in twee categorieën zijn onder te verdelen: meer ideële verenigingen, nl. jeugd-, vrouwen- en godsdienstige verenigingen en meer op ontspanning gerichte verenigingen, nl. sport-, hobby- en zang/muziek/toneelverenigingen. In al deze groepsverbanden komen weinig nominale leden voor (10% of minder) en de grote meerderheid (tweederde of meer) behoort tot de actieve leden.

   Het onderscheid tussen verenigingen met een hoge en een lage participatiegraad valt samen met een karakterverschil tussen deze verenigingen. De verenigingen met een hoge participatiegraad behoren alle tot het expressieve type, d.w.z. zij zijn er voor de zelfexpressie der leden; zonder een actieve participatie aan het verenigingsleven heeft het lidmaatschap weinig zin. De beroepsverenigingen en de politieke verenigingen hebben een anders gericht doel en zij functioneren ook op een andere wijze: zij beogen via hun organisatorisch apparaat het sociale leven te beïnvloeden; zij worden verder genoemd verenigingen van het sociale pressietype.

3. Een vergelijking met vroegere onderzoekgegevens geeft steun aan de veronderstelling, dat de verenigingen van het sociale pressietype - in elk geval de beroepsverenigingen - zich in de periode 1955 - 1963 hebben kunnen handhaven, maar dat de meer ideële vormen van het expressieve type in omvang zijn achteruitgegaan, evenals de zang/muziek/toneelverenigingen. Daar staat tegenover, dat de belangrijkste meer op ontspanning gerichte vorm van het expressieve type, nl. de sportverenigingen, een grote vooruitgang heeft geboekt. Wat de verenigingen van het expressieve type betreft doen deze uitkomsten verwachten, dat er in de interessen van het verenigingspubliek een verschuiving optreedt van het ideële naar de "gewone" ontspanning en zelfexpressie.

HET VERENIGINGSLEVEN PER LEVENSFASE

4. De betekenis van het verenigingsleven als tijdpassering is bij de jeugd groter dan bij de oudere bevolking. Dit kan worden afgeleid uit het feit, dat zowel het percentage leden van verenigingen alsook de participatiegraad der leden lager is in de hogere leeftijdsklassen. Een duidelijke caesuur bestaat tussen de jeugd tot 25 jaar enerzijds en de oudere bevolking met inbegrip van de jongere gehuwden anderzijds. De verschillen in participatiegraad tussen de jongere en de oudere verenigingsleden zijn deels een functie van de levensfase, deels van de aard van het verenigingsleven in deze levensfasen. De verenigingen, waarvan de jongeren lid zijn, behoren alle tot het expressieve type; een hoge participatiegraad ligt in de aard van deze verenigingen. Daarentegen zijn de ouderen in veel sterkere mate dan de jeugd lid van verenigingen van het sociale pressietype en dit zijn juist verenigingen met een lage participatiegraad.

HET VERENIGINGSLEVEN PER SOCIAAL MILIEU, OPLEIDINGSNIVEAU EN WOONMILIEU

5. Het lidmaatschap van verenigingen is groter naarmate het sociaal milieu en/of het opleidingsniveau hoger is. Het verenigingsleven is het minst verbreid onder de arbeiders, die niet meer dan lagere school hebben gevolgd (39%). Het komt daarentegen het meest voor bij de leidinggevenden en welgestelden (65%) en bij de bevolking met een opleidingsniveau v.h.m.o. of w.o. (68%). In de beide laatstgenoemde categorieën is de cumulatie van lidmaatschappen ook het sterkst. Dit geldt vooral voor de mannen uit deze groeperingen, van wie on-

geveer een vierde lid is van minstens drie verenigingen.

Het karakter van het verenigingsleven en de participatiegraad der leden varieert voor de onderscheiden milieus niet sterk. Slechts bij enkele bevolkingscategorieën komen markante afwijkingen van het algemene patroon voor. De belangrijkste zijn de volgende:

- het verenigingsleven van de meer ontwikkelde arbeiders (l.n.o.-niveau) vertoont een uitgesproken zwaartepunt in de beroepsverenigingen (44% der mannen, totale mannelijke bevolking 31%) en de sportverenigingen (24%, totale bevolking 19%);
- de agrarische bevolking toont een zeer geprononceerde belangstelling voor de vrouwenverenigingen (28% der vrouwen, totale vrouwelijke bevolking 14%) en een geringe deelneming aan de sportverenigingen (12%, totale bevolking 19%);
- bij de leidinggevenden en welgestelden geniet geen enkele verenigingssoort een relatief geringe belangstelling. Wel zijn er verschillende soorten verenigingen waarvoor zij een geprononceerd hoge belangstelling tonen: de sportverenigingen (27%, totale bevolking 19%), de godsdienstige verenigingen (10% tegen 5%), de politieke verenigingen (10% tegen 7%) en de "andere" verenigingen (14% tegen 9%).

6. Het onderscheid stad-platteland is in dit onderzoek niet integraal opgenomen, het is alleen doorgevoerd binnen de twee grootste sociale milieucategorieën: de arbeiders en de loontrekkende middenstand. Op grond van de verhoudingen in deze beide bevolkingsgroepen kan worden aangenomen, dat het verenigingsleven op het platteland sterker is ontwikkeld dan in de steden. Daarbij valt op te merken, dat bij de loontrekkende middenstand op het platteland een even grote cumulatie van lidmaatschappen voorkomt als bij de leidinggevenden en welgestelden in het algemeen.

HET VERENIGINGSLEVEN PER KERKELIJKE GEZINDTE

7. Afgezien van de rooms-katholieken, die in hun verenigingsleven het Nederlandse gemiddelde representeren zijn de belangrijkste kerkelijke gezindten met betrekking tot het verenigingsleven in twee contrasterende categorieën in te delen: enerzijds de onkerkelijken en de onkerkse Nederlands-hervormden, anderzijds de kerkse Nederlands-hervormden en de gereformeerden.

De onkerkelijken en de onkerkse Nederlands-hervormden zijn relatief zwak in het verenigingsleven geïnvolveerd: bij de onkerkelijken manifesteert zich dit in een lage participatiegraad der leden (bij een gemiddeld aantal leden) en bij de onkerkse Nederlands-hervormden in een gering aantal leden (met meestal een gemiddelde participatiegraad). Deze twee gezindten hebben voorts gemeen, dat zij een relatief geringe belangstelling tonen voor enkele meer ideële vormen van het expressieve type, met name voor de jeugdverenigingen en verder voor - bij onkerkelijken deels vanzelfsprekend - de godsdienstige verenigingen en tenslotte de vrouwenverenigingen (hoofdzakelijk de onkerkelijken). Bij de onkerkelijken staat daartegenover een zeer hoge deelneming aan de belangrijkste meer op ontspanning gerichte vorm van het expressieve type, de sportverenigingen.

De kerkse Nederlands-hervormden en meer nog de gereformeerden zijn zeer in het verenigingsleven geïnvolveerd: relatief velen zijn lid van verenigingen en de leden onderscheiden zich door een gemiddeld hoge participatiegraad. Hun belangstelling gaat sterker dan bij de andere gezindten uit naar de meer ideële vormen van het expressieve type, de vrouwen-, jeugd- en godsdienstige verenigingen, en voorts naar de zang/muziek/toneelverenigingen. Voor de gereformeerden moet hieraan worden toegevoegd dat een opmerkelijk hoog percentage lid is van politieke verenigingen.

HET VERENIGINGSLEVEN BIJ DE BEVOLKING MET EN ZONDER TELEVISIE

8. De deelneming aan het verenigingsleven is bij de televisiebezitters iets kleiner dan bij de bevolking zonder televisie: respectievelijk 50 en 55% is lid.

Met betrekking tot het karakter van het verenigingsleven zijn geen grote verschillen tussen beide categorieën aan te wijzen, maar de verschillen zijn wel opmerkelijk. De televisiebezitters tonen een relatief geringe affiniteit tot de meer ideële vormen van het expressieve type, maar het aantal leden van sportverenigingen ligt eerder boven dan onder het Nederlandse gemiddelde.

HET VERENIGINGSLEVEN NAAR GRONDSLAG VAN DE VERENIGING

9. De meerderheid van de lidmaatschappen van rooms-katholieken heeft betrekking op verenigingen op rooms-katholieke grondslag. Bij de gereformeerden bestaat eveneens een sterke affiniteit tot organisaties van de eigen groep, de sportverenigingen vormen echter een uitzondering. Het verschil binnen de Nederlands-hervormden tussen kerkse en onkerkse groeperingen is groot: van de kerkse verenigingslidmaatschappen behoort ca. de helft (51%) tot de confessionele organisaties, van de onkerkse verenigingslidmaatschappen slechts een vijfde. In twee verenigingstypen onderkent men echter een gelijke gedragslijn: bij sportverenigingen bestaan de lidmaatschappen voornamelijk uit bindingen met algemene verenigingen; bij jeugdverenigingen vindt men niet alleen bij de kerksen maar ook bij onkerksen een sterke groepsaffiniteit ten opzichte van protestants-christelijke verenigingen.

HOOFDSTUK I. INLEIDING

A. PROBLEEMSTELLING

1. Inleiding

Het verenigingswezen is historisch, zoals reeds door verscheidene auteurs is vastgesteld, een betrekkelijk jong sociaal verschijnsel 1). Deze nieuwe vorm van geïnstitutionaliseerd groepsleven heeft volgens hen ingang gevonden na het midden van de vorige eeuw, dit is, althans voor Nederland, de periode waarin het oude gesloten samenlevingstype uiteenviel en plaats maakte voor de moderne industriële en verstedelijkte samenlevingsvorm. De velerlei emancipatiebewegingen (van de arbeider, de vrouw, de jeugd, bepaalde kerkelijke groeperingen enz.), waardoor de nieuwe samenlevingsvorm in de aanvang werd gekenmerkt, hebben aan het verenigingswezen een grote stootkracht gegeven. In de eerste helft van deze eeuw is het verenigingsleven tot rijke bloei gekomen 2)

Met name in de na-oorlogse jaren zijn er echter met betrekking tot het verenigingsleven ook negatieve tendenzen geconstateerd. De term "verenigingsmoeheid" heeft in het spraakgebruik en ook in de vakliteratuur ingang gevonden; de vraag moet dan ook worden gesteld, of deze nog betrekkelijk jonge vorm van groepsleven reeds over zijn hoogtepunt heen is.

De vraag naar de verenigingsmoeheid of, meer neutraal gezegd, naar de feitelijke rol en betekenis van de vereniging in het leven van het Nederlandse volk, is in zijn algemeenheid geformuleerd, al te ongenuanceerd gesteld. Het verenigingsleven vertoont grote variaties, afhankelijk van de doelstelling en de functioneringswijze. Een sportvereniging heeft weinig gemeen met een politieke vereniging; een vereniging van wetenschappelijke onderzoekers functioneert anders dan een dorpsfanfare enz. Sommige verenigingen hebben het karakter van sociale dienstverlening en de leden komen zelden bijeen, andere verenigingen vinden hun bestaansgrond uitsluitend in het veelvuldig groepscontact der leden. De vraag naar de rol van het groepsleven in kwestie zal voor elke soort vereniging verschillend moeten worden beantwoord. Het onderzoek, dat het voorwerp is van deze publikatie, heeft het karakter van een algemeen survey op basis van een nationale steekproef. Het ligt in de aard van dit type onderzoekingen, dat het alleen gemakkelijk waarneembare feiten registreert en dat op een tamelijk hoog abstractieniveau. De vraag naar de rol van het verenigingsleven in onze huidige samenleving kan hierin slechts ten dele aan de orde worden gesteld. Immers: "verenigingsleven" in de zin van het in groepsverband bijeenkomen voor het verrichten van bepaalde activiteiten, speelt zich voor een goed deel af in de lokale samenleving. In die situatie kan de vereniging naast de functies, welke uit de officiële doelstelling zijn af te leiden (bijv. het voetballen in een voetbalvereniging) nog verscheidene andere functies vervullen, zowel voor de lokale samenleving in haar geheel (bijv. stimuleren van saamhorigheidsgevoel) als voor de individuele leden afzonderlijk (men denke bijv. aan het prestige, dat het lidmaatschap van een bepaalde vereniging kan verlenen, aan de mogelijkheden die de vereniging biedt om aan de dagelijkse sleur te ontkomen enz.). De vraag naar de rol van het verenigingsleven kan dan ook in vele gevallen alleen in plaatselijk onderzoek in studie worden genomen. Zij valt dus buiten het kader van ons nationaal survey.

Deze publikatie bevat echter wel een aantal basisgegevens, die voor een zo juist aangeduide probleemverkenning verhelderend zijn. Alleen reeds de vaststelling, of het verenigingsleven in omvang toe- of afneemt, zegt iets over de groeiende dan wel verminderde betekenis ervan. Voorts kan ook het feit, dat de ledenaantallen in sommige verenigingstypen groeien en in andere verenigingstypen dalen, wijzen op veranderingen in de rol van het verenigswezen. Hetzelfde geldt tenslotte voor de mate, waarin de leden aan de activiteiten van hun verenigingen deelnemen. Over elk van deze punten verschaft de publikatie informaties.

2. Definitie van "vereniging"

Alvorens meer in bijzonderheden in te gaan op de vragen, die in dit onderzoek aan de orde worden gesteld, is het noodzakelijk eerst een omschrijving te geven van het begrip "vereniging", zoals dat in dit onderzoek wordt gehanteerd. Onder verenigingen worden in dit onderzoek begrepen:

> groeperingen die op formele wijze zijn georganiseerd, waaraan de leden niet in de uitoefening van hun beroep maar in hun vrije tijd deelnemen, waarvan men formeel vrijwillig al of geen lid kan worden en die niet een uitsluitend economisch doel nastreven. Opgenomen zijn alleen de verenigingen, waarvan men persoonlijk lid is.

Wij lichten de verschillende elementen van deze omschrijving nader toe.

Op formele wijze georganiseerd

Alleen die groeperingen worden als een vereniging aangemerkt, waarvan de nagestreefde doelen en de gebruikte middelen formeel zijn vastgelegd (in statuten of reglementen) en waartoe men alleen door contributiebetaling kan toetreden. Een beslissend kenmerk is ook,

---

1) H.M. Jolles "Het verenigingsleven in sociologisch perspectief. Enkele voorlopige verkenningen". In: Mens en Maatschappij 1959 Nr.1.
Prof.Dr.J.P.Kruyt en Dr. Walter Goddijn O.F.M. "Verzuiling en ontzuiling als sociologisch proces". In: Drift en Koers 1962.
E. Abma. Verenigingen in verleden, heden en toekomst. In: Drift en Koers 1962.

2) E. Abma t.a.p. zie ook "Verenigingsleven in Nederland" onder redactie van Dr. H.M. Jolles, 1963.

dat de groepering een bestuur heeft. Deze omschrijving impliceert, dat informele groepen, zoals vriendenclubs en allerlei andere losse clubs niet als vereniging zijn aangemerkt.

In de sfeer van de vrije tijd

De partijfunctionaris, de vakbondbestuurder, de voetbalprof etc., in het algemeen personen, voor wie deelneming aan de verenigingsactiviteiten een beroepsbezigheid is, waaruit zij regelmatig inkomsten verwerven, zijn niet als lid van de vereniging gerekend.

Formele vrijwilligheid bij toe- en uittreding

Verbintenissen, die voor het leven worden aangegaan (huwelijk) en organisaties, waaraan men zich moreel gebonden weet (bijv. kerkgenootschap) of waartoe men krachtens juridische noodzaak behoort (bijv. gemeente) vallen buiten de definitie van vereniging.Formeel is het lidmaatschap een vrije keuze. Dit sluit niet uit, dat in verscheidene gevallen sprake kan zijn van een morele pressie: bijv. de jongen die "van thuis" lid van een jeugdvereniging moet worden, de arbeider, die onder druk van zijn collega's, is aangesloten bij een vakbond.

Niet een uitsluitend economisch doel nastreven

Het verenigingswezen, zoals dat hier wordt verstaan, geldt die groeperingen, die betrekking hebben op de verwezenlijking van sociale en culturele doeleinden. Uit dien hoofde worden groeperingen met een uitsluitend economisch doel zoals coöperaties,inkoopverenigingen, winkeliersverenigingen e.d. niet tot de verenigingen gerekend.

Persoonlijk lid

Lidmaatschappen, die het karakter hebben van een gezinslidmaatschap, zoals het lidmaatschap van een kruisvereniging, een oudervereniging e.d. zijn niet als zodanig aanvaard.

Pseudo-lidmaatschappen

Er zijn echter soorten lidmaatschappen, die formeel wel onder de bovenstaande omschrijving vallen, maar die niet beantwoorden aan de intentie, die daaraan ten grondslag ligt. Men denke bijv. aan lidmaatschappen,waarvan de betekenis is gereduceerd tot een financieel voordeel bij de dienstverwerving, zoals doorgaans het geval is met het lidmaatschap van de A.N.W.B. Dit soort lidmaatschappen is alleen aanvaard, indien de betrokkene min of meer trouw de bijeenkomsten van de vereniging bezoekt. In het laatste geval kan men immers niet van een pseudo-lidmaatschap spreken. Een ander voorbeeld van pseudo-lidmaatschap zijn de zgn. "totoleden" van een sportvereniging, dat zijn degenen, die alleen maar lid zijn van een sportvereniging om in de toto te kunnen spelen. Ook deze lidmaatschappen zijn niet geteld.

3. Uitwerking van de vraagstelling

Zoals reeds is opgemerkt heeft ons onderzoek het karakter van een nationaal survey. Het is erop gericht antwoord te geven op de volgende vragen:

Ten eerste: voor welk soort verenigingen bestaat de grootste, respectievelijk kleinste belangstelling? Voor het meten van deze belangstelling worden twee maatstaven gehanteerd:

a. het nominaal lidmaatschap
b. het actief lidmaatschap.

ad a. Ziet men af van pseudo-lidmaatschappen, dan kan het lidmaatschap op zichzelf reeds gelden als een maatstaf voor belangstelling voor een vereniging. Het is immers niet geloofwaardig, dat men (min of meer vrijwillig) de verplichtingen van het lidmaatschap aanvaardt, wanneer geen enkele interesse voor de vereniging aanwezig is.

ad b. Gegevens over het actief lidmaatschap worden in dit onderzoek verkregen door de verenigingsleden in te delen naar participatiegraad. Hierin zijn zowel de mate waarin men de bijeenkomsten van de betreffende verenigingen bezoekt als het werk dat men voor zijn vereniging verricht, verdisconteerd.Wij gaan hierop onder B uitvoeriger in.

Ten tweede wordt aandacht geschonken aan de vraag, bij welke bevolkingsgroepen de belangstelling voor de onderscheiden soorten van verenigingen het grootst respectievelijk het kleinst is. Voor dit doel wordt de bevolking onderscheiden naar geslacht, leeftijd, sociaal en woonmilieu, opleidingsniveau,kerkelijke gezindte en al dan niet televisiebezit.

Ten derde wordt afzonderlijk ingegaan op de vraag naar de samenstelling van de leden der verschillende soorten verenigingen in de zojuist genoemde opzichten. Het zal duidelijk zijn, dat de leden van een vereniging,waarvoor in alle leeftijdsgroepen, in alle sociale milieus enz. een (ongeveer) even grote belangstelling bestaat, naar hun samenstelling een (vrij) getrouwe afspiegeling vormen van de leeftijdsverdeling, de sociale milieuverdeling enz. in de gehele bevolking. Anders echter ligt de situatie in die soorten verenigingen, die bij enkele bevolkingsgroepen een bijzonder grote of een bijzonder geringe belangstelling genieten. In deze laatste gevallen is de gestelde vraag zeer relevant.

Ten vierde. De laatste vraag is of de lidmaatschappen bij de verschillende kerkelijke gezindten betrekking hebben op bindingen met verenigingen van eigen godsdienstige en levensbeschouwelijke richting, dan wel betrekking hebben op bindingen met verenigingen gebaseerd op andere levensbeschouwelijke en"neutrale" grondslag.

In het kader van onze probleemstelling is het van belang iets te kunnen zeggen over de ontwikkelingen, die met betrekking tot de zojuist genoemde onderwerpen de laatste jaren zijn waar te nemen. Zoals onder D nog zal blij-

ken zijn de mogelijkheden hiertoe betrekkelijk gering. Het beschikbare cijfermateriaal stelt ons alleen maar in staat op enkele hoofdlijnen in de recente ontwikkelingen de aandacht te vestigen. Waar dit mogelijk is zal dit ook geschieden.

B. UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

1. De representativiteit van de steekproef

Het onderzoek strekt zich uit tot een nationale steekproef van 4 000 personen. Er is op verschillende wijzen naar gestreefd deze steekproef zo representatief mogelijk te maken d.w.z. een zo getrouw mogelijke afspiegeling te krijgen van de bevolking van 12 jaar en ouder in haar geheel en in een aantal geledingen.

De wijze,waarop de steekproef getrokken is, is uitvoerig uiteengezet in bijlage I van de publikatie "Sportbeoefening ,zomer 1963",deel 4 van de reeks "Vrije-tijdsbesteding in Nederland, 1962-1963". In deze bijlage is tevens aangegeven in hoeverre deze steekproef representatief is te achten voor de gehele Nederlandse bevolking of delen daarvan. Wij kunnen volstaan met daarnaar te verwijzen. Alleen de samenstelling van de steekproef naar verschillende aspecten is in deze publikatie opnieuw opgenomen (zie bijlage I).

2. Verzameling van de gegevens

De gegevens zijn verkregen uit mondelinge interviews gehouden in de periode van 25 t/m 31 mei en 8 t/m 17 juni 1963, d.w.z. voor en na de Pinksterweek. Evenals bij vorige onderzoekingen op het gebied van de vrije-tijdsbesteding verzorgde de Nederlandse Stichting voor Statistiek de vraaggesprekken met de geënquêteerden. De door de enquêteurs van deze Stichting verkregen inlichtingen werden tijdens het interview aangetekend op een gedrukte vragenlijst. De vragen op de vragenlijst waren tevoren door middel van proefenquêtes reeds op hun bruikbaarheid getoetst. De vragenlijst is opgenomen als bijlage II, doch alleen voor zover het vragen betreft die op de inhoud van deze publikatie betrekking hebben.

Aan de geënquêteerde werd gevraagd of hij zelf, persoonlijk, lid was van een vereniging. Van elk der onderscheiden verenigingsrubrieken, werd aan de ondervraagde persoon een kaartje gegeven, waarop een korte verklaring stond van wat onder dit soort verenigingen werd verstaan en enige voorbeelden. De geënquêteerde bracht zelf de vereniging waarvan hij lid was in een van deze rubrieken onder.

De geënquêteerde bepaalde ook zelf of hij zich tot de trouwe bezoekers van zijn vereniging mocht rekenen, waarbij als bezoek werd beschouwd het deelnemen aan bijeenkomsten, vergaderingen, repetities, uitvoeringen, discussies, congressen en dergelijke. Bewust werd niet gevraagd naar het aantal bezoeken per jaar, doch slechts naar het "vaak", "af en toe" en "zelden of nooit"-bezoek. Dit heeft het voordeel, dat ieder antwoord is aangepast aan de aard van de vereniging. Immers,in sommige verenigingen komt men iedere week bijeen, terwijl andere met een of twee bijeenkomsten per jaar kunnen volstaan.Eenzelfde relatieve maat werd gebruikt bij de vraag naar het onbetaalde werk (zoals bestuursfuncties, administratie, leden werven, colporteren, artikelen schrijven, iets organiseren enz.) dat men in de vrije tijd voor de vereniging verricht. Hier moest de geënquêteerde opgeven of hij "veel", "niet zo veel" of "geen" werkzaamheden voor zijn club of organisatie verrichtte.

3. De betrouwbaarheid van de uitkomsten

Het steekproefkarakter van het onderzoek brengt mee, dat de uitkomsten door het toeval zijn beïnvloed. De cijfers hebben bijgevolg een onzekerheidsmarge, zodat kleine verschillen tussen overeenkomstige cijfers niet altijd reële betekenis hebben.

Met behulp van statistische toetsen is echter vastgesteld in hoeverre geconstateerde verschillen redelijkerwijs niet aan steekproeffluctuaties kunnen worden toegeschreven.

De conclusies in deze publikatie zijn steeds gebaseerd op significante verschillen. Daarbij is als betrouwbaarheidsniveau in het algemeen 95% aangehouden, in enkele uitzonderingsgevallen evenwel 90%. Voor een verantwoording van de gebruikte toetsen,zie de bovenvermelde bijlage I van de publikatie "Sportbeoefening, zomer 1963".

C. GEKOZEN INDELINGEN

Bij de keuze der indelingen is er naar gestreefd de groeperingen in de Nederlandse bevolking die in verband met het thema van belang kunnen worden geacht, zoveel mogelijk tot hun recht te laten komen. De omvang van de steekproef liet echter vaak geen vèrgaande uitsplitsing toe, zodat doorgaans volstaan moest worden met een vrij grove indeling.Bij te kleine aantallen zijn nl. de hierop te baseren percentages aan grote toevalsschommelingen onderhevig.

De bevolking van 12 jaar en ouder werd, behalve naar geslacht, onderscheiden naar enige kenmerken, die reeds in vorige onderzoekingen ten aanzien van de vrije-tijdsbesteding belangrijke verschillen opleverden: levensfase, sociaal en woonmilieu, onderwijsniveau, kerkgenootschap en het al dan niet bezitten van een televisietoestel.

Vanwege de continuïteit van deze serie publikaties is niet zozeer aansluiting gezocht bij de indeling van het onderzoek 1955/'56,alswel bij die van de andere delen dezer serie. Met name hebben wij ons in dit onderzoek geconformeerd aan deel vier van deze serie , "Sportbeoefening in Nederland". Als nieuwe criteria werden hieraan toegevoegd de godsdienstige grondslag van de verenigingen en de homogeniteit naar kerkelijke gezindte van de woongemeenten der geënquêteerden.Onder la t/m c geven wij een overzicht van de indelingen, die met betrekking tot het verenigingsleven zijn gehanteerd. Daarna volgt onder 2a t/m e een beschrijving van de bevolkingscategorieën, waarmee de participatie in het verenigingsleven in verband is gebracht.

1. Inventarisatie van het verenigingsleven

a. Rubricering der verenigingen

- Zang-, muziek- en toneelverenigingen. Deze werden ook onder dit hoofd opgenomen, wanneer zij onderdeel waren van een personeelsvereniging. Het betreft alleen amateursverenigingen.
- Politieke partijen, kiesverenigingen en verenigingen voor politieke vorming. Onder deze laatste behoren ook bijv. politieke jongerenorganisaties en vrouwenafdelingen.
- Verenigingen of genootschappen met een godsdienstig, kerkelijk of ander levensbeschouwelijk doel, bijv. Mariacongregatie, het Humanistisch Verbond, Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden, Derde Orde, aartsbroederschappen.
- Vakverenigingen, beroepsverenigingen, standsverenigingen. Hieronder vallen zowel de bonden voor werknemers als die voor werkgevers. Eveneens verenigingen voor beoefenaars van bepaalde beroepen, bijv. artsen, ingenieurs e.d. Echter niet de coöperaties, inkoopverenigingen en winkeliersverenigingen. Men moet hierbij echter bedenken, dat de door de vakorganisaties in het leven geroepen jeugdverenigingen tot de categorie "Jeugdverenigingen" gerekend zijn.
- Jeugdverenigingen, clubhuiswerk, bijv. De Nederlandse Padvinders, Nederlandse jeugdbond voor Natuurstudie, Katholieke Arbeidersjeugd, N.V.V.-jeugdorganisatie Jonge Strijd, Plattelandsjongerengemeenschap, Chr. Jongeren Verbond. Wanneer men echter in dit type verenigingen hoofdzakelijk aan sport doet, vallen zij onder de rubriek "Sportverenigingen".
- Vrouwenverenigingen en -bonden, bijv. Verenigingen van Christenvrouwen, arbeidersvrouwen, plattelandsvrouwen of huisvrouwen, Vrouwengilde, Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers.
- Sportverenigingen. Onderafdelingen van personeelsverenigingen, waar sportbeoefening centraal staat, zijn ook onder deze categorie gebracht.
  De verenigingen voor denksporten zijn hier echter niet toe gerekend, evenmin de zgn. "totoleden".
- Hobbyverenigingen bijv. van verzamelaars, aquariumhouders, duivenhouders, modelbouwers enz. Hieronder mogen ook afdelingen van personeelsverenigingen vallen, al werd dit niet uitdrukkelijk aan de geënquêteerden gezegd.
- Andere verenigingen. Onder de groep "andere verenigingen" komen o.m. voor: sociaal-charitatieve, kruis-, denksport-, personeels- en bejaardenverenigingen. Zoals gezegd, werden "pseudo-leden" en "gezinsleden" zoveel mogelijk buiten de enquête gehouden.

b. De participatiegraad der verenigingsleden

Zoals reeds is opgemerkt is de participatie in het verenigingsleven geïnventariseerd door te vragen naar het lidmaatschap (ja-neen), de bezoektrouw (vaak - af en toe - zelden of nooit) en het verrichten van speciale activiteiten (veel - niet zo veel - geen). De laatstgenoemde twee vragen waren bedoeld om twee verschillende aspecten van het "actieve lidmaatschap" te achterhalen. Nadat het materiaal verzameld was, trad echter met betrekking tot de laatste vraag een interpretatiemoeilijkheid aan het licht. De bedoeling van deze vraag, die betrekking had op "onbetaald werk in de vrije tijd, zoals bestuursfuncties, het verzorgen van administratie, leden werven, colporteren ....." is door talrijke respondenten vermoedelijk verkeerd begrepen. Het bleek nl. dat gemiddeld 33% der leden "veel" van dit soort activiteiten verrichtte. In sommige categorieën van verenigingen lag dit percentage nog veel hoger: jeugdverenigingen 60%, zang/muziek/toneelverenigingen 49%. Waarschijnlijk hebben vele geënquêteerden het bezoeken van clubbijeenkomsten als een "speciale activiteit" aangemerkt, in plaats van als "bezoek". In verband met deze onregelmatigheden is er de voorkeur aan gegeven de twee aspecten van het actieve lidmaatschap niet afzonderlijk in de rapportering op te nemen maar deze beide te beschouwen als gedeeltelijk identieke maatstaven van de participatiegraad der leden aan de verenigingsactiviteiten. In de participatiegraad der leden worden 3 niveaus onderscheiden en deze zijn als volgt te definiëren:

- nominaal lid = "zelden of nooit bezoek" en "geen (speciale) activiteiten"
- matig actief lid = "af en toe bezoek" en/of "niet zo veel (speciale) activiteiten"
- zeer actief lid = "vaak bezoek" en/of "veel (speciale) activiteiten"

In dit onderzoek is deze verdeling naar participatiegraad toegepast bij alle onder a. genoemde verenigingsrubrieken.

c. Grondslag van de vereniging

De verenigingen werden met betrekking tot hun godsdienstige grondslag onderverdeeld in:

a. rooms-katholiek
b. protestants-christelijk, waarin ook opgenomen verenigingen met andere godsdienstige en levensbeschouwelijke grondslag
c. geen godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag.

Dit is in afwijking van de vraagstelling. De reden hiervan is, dat het relatief geringe aantal lidmaatschappen (in de steekproef) gebaseerd op Nederlands-hervormde, gereformeerde, algemeen protestants-christelijke en andere godsdienstige en levensbeschouwelijke grondslag, geen statistische betrouwbaarheid zou geven.

2. Indeling der bevolkingscategorieën

a. Levensfase (leeftijd gecombineerd met schoolbezoek en burgerlijke staat)

De in dit deel van de serie publikaties gebruikte indeling naar levensfase wijkt op een enkel punt af van die in deel 4 en deel 5. De steekproefaantallen in de leeftijdsklasse 26-39-jarige ongehuwden bleken te gering om er conclusies uit te kunnen trekken. In de betreffende tabellen is de groep ongehuwden 26-39 jaar daarom niet opgenomen; zij zijn vanzelfsprekend in het totaal en in de andere bevol-

kingscategorieën wel begrepen. Op deze wijze verkreeg men de volgende indeling:
- schoolgaanden (van 12 jaar en ouder)
- 12 - 14 jaar
- 15 - 17 jaar
- 18 - 25 jaar, ongehuwd
- < 40 jaar, gehuwd
- 40 - 59 jaar, gehuwd en ongehuwd
- 60 jaar en ouder, gehuwd en ongehuwd

Daar de 12-14-jarigen vrijwel geheel en de 15-17-jarigen gedeeltelijk tot de schoolgaanden behoren, bestaat er een sterke mate van overlapping tussen de eerstgenoemde en de twee daaraanvolgende categorieën.

b. Sociaal en woonmilieu

In het herfstonderzoek van 1962 werd de sociaal milieu indeling gebaseerd op 1 hoofdcriterium en 2 aanvullende criteria:
1. beroep, het belangrijkste criterium
2. inkomen
3. onderwijsniveau.

In het zomeronderzoek van 1963 waarvan het onderzoek naar het verenigingsleven deel uitmaakt, is daarenboven als derde aanvullend criterium gebruikt:

4. urbanisatiegraad der woongemeente

De indeling naar woonmilieu is als op zichzelf staande indeling komen te vervallen, daar uit het onderzoek van 1962 bleek, dat deze factor ten aanzien van de vrije-tijdsbesteding weinig verschillen opleverde. Als aanvullend criterium echter kon het onderscheid stad-platteland slechts bij de twee grootste sociale milieus (arbeiders en loontrekkende middenstand) worden aangebracht, daar de te onderscheiden categorieën anders te kleine aantallen zouden bevatten.

Vrijwel steeds is het beroep van de hoofdkostwinner van het eventuele gezin, in het algemeen dus het gezinshoofd, uitgangspunt geweest voor het bepalen van het sociale milieu. Het komt echter voor, bijv. bij werkende kinderen, dat zowel van de ondervraagde zelf als van de hoofdkostwinner gegevens over het beroep zijn verkregen. Wanneer uit leeftijd, opleidingsniveau en aard van het beroep van de ondervraagde persoon een zekere zelfstandigheid ten opzichte van het ouderlijke milieu was af te leiden, dan werd het eigen beroep doorslaggevend geacht.

Een en ander leidde tot de volgende indeling:

- Agrarische bevolking

  Hierbij zijn ingedeeld de landarbeiders en de boeren. Beide begrippen zijn ruim opgevat zodat tot de landarbeiders ook zijn gerekend grondwerkers en veenarbeiders en onder de boeren ook zijn opgenomen zelfstandige veehouders, vissers, molenaars, tuinders enz.

- Arbeiders

  Hieronder vallen bijv. geschoolde en ongeschoolde fabrieksarbeiders, werklieden in overheidsdienst, chauffeurs, winkelbedienden, venters, bodes, bestellers enz.

  In het algemeen is hier sprake van beroepen, waarbij de nadruk meer valt op handarbeid dan op administratieve en/of op lager niveau toezichthoudende arbeid. Bij militair- en politiepersoneel, waar onderscheid tussen hand- en hoofdarbeiders moeilijk te maken is, werden de laagsten in rang tot de arbeiders gerekend (hoofdagent, wachtmeester enz. en lager). De arbeiders zijn op verschillende wijzen nog verder onderverdeeld. In de eerste plaats is er onderscheid gemaakt tussen arbeiders in de stad en op het platteland. Bij deze indeling naar woonmilieu werden criteria gebruikt, die ontleend zijn aan de C.B.S.-publikatie "Typologie van de Nederlandse gemeenten naar urbanisatiegraad, 31 mei 1947 en 30 juni 1956". Onder "platteland" werd verstaan de categorieën A, B1, 2, 4 en C1; onder "stad" de categorieën B3 en C2, 3, 4, 5.
  In de tweede plaats zijn de arbeiders op grond van het door hen genoten onderwijs onderscheiden in twee categorieën: arbeiders met alleen lager onderwijs en arbeiders met lager nijverheidsonderwijs. In tegenstelling tot de classificering naar woonmilieu is deze indeling echter niet uitputtend.

- Risicodragende middenstand

  Deze categorie, ook bekend onder de naam "oude middenstand", omvat alle zelfstandigen zonder academische opleiding met een jaarinkomen beneden f. 12 000. Hierbuiten vallen evenwel de agrarische zelfstandigen en degenen die werkzaam zijn in artistieke en zgn. vrije beroepen.

- Loontrekkende middenstand

  Onder deze groepering, die ook wel wordt getypeerd als "nieuwe middenstand" valt hoofdzakelijk administratief personeel. Ook onderwijzers en in het bedrijfsleven werkzame personen met een toezichthoudende taak zijn tot deze categorie gerekend.
  Negatief geformuleerd bevat de loontrekkende middenstand alle personen in loondienst, zonder academische opleiding en met een inkomen beneden f. 12 000 voor zover zij niet tot de categorie arbeiders behoren.
  Zoals gezegd is ook bij de loontrekkende middenstand een onderverdeling gemaakt naar "stad en platteland". Eveneens zijn hier degenen met het laagste opleidingsniveau (in dit geval g.l.o. of l.n.o.) afzonderlijk vermeld.

- Leidinggevenden en welgestelden

  Hiertoe zijn gerekend de personen van wie uit de beroepsgegevens duidelijk blijkt dat zij een overwegend leidinggevende functie uitoefenen in handel of industrie, bij het onderwijs (bijv. leraar bij middelbaar onderwijs) of bij de politie, defensie dan wel in het ambtelijk apparaat. Voorts zijn hierbij opgenomen academici, beoefenaars van artistieke en zgn. vrije beroepen, alsmede niet-agrariërs in de inkomenscategorie van f. 12 000 en meer per jaar.

De uiteindelijke indeling werd als volgt:
- agrarische bevolking
- arbeiders, totaal
  waarvan stad
  platteland
  waaronder g.l.o.-niveau
  l.n.o.-niveau
- risicodragende middenstand
- loontrekkende middenstand, totaal
  waarvan stad
  platteland
  waaronder g.l.o./l.n.o.-niveau
- leidinggevenden en welgestelden

c. Onderwijsniveau

In deze indeling zijn alleen diegenen opgenomen die hun schoolopleiding hadden voltooid. De schoolgaanden werden reeds bij de indeling naar levensfase genoemd. Er ontstond de volgende indeling:
- Niet-schoolgaanden met gewoon lager onderwijs (g.l.o.)
  Hieronder is ook begrepen onvoltooid uitgebreid lager onderwijs en lager nijverheidsonderwijs zonder diploma.
- Idem met lager nijverheidsonderwijs, uitsluitend met diploma (l.n.o.)
  Ook het lager land- en tuinbouwonderwijs met diploma valt hieronder.
- Idem met uitgebreid lager onderwijs (u.l.o.)
  Dit omvat behalve het u.l.o. met diploma ook het v.h.m.o. alsmede het kweekschoolonderwijs, beide zonder diploma.
- Idem met voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs (v.h.m.o.) en wetenschappelijk (hoger) onderwijs (w.o.). Hierbij is tevens gerekend het hoger nijverheidsonderwijs en land- en tuinbouwonderwijs alsmede het kweekschoolonderwijs, alles met diploma.

d. Kerkelijke gezindte (gecombineerd met kerksheid)

Gevraagd werd of men tot een kerkgenootschap behoort en zo ja, tot welk. Aan hen die deze vraag bevestigend beantwoordden is voorts de vraag gesteld of zij de afgelopen 2 weken naar de kerk waren geweest. Zij die hierop "ja" antwoordden zijn gerangschikt onder de "kerksen", de overigen onder de "onkerksen". Deze termen zijn kortheidshalve gekozen, hoewel "meer kerksen" resp. "minder kerksen" een meer nauwkeurige terminologie zou zijn geweest. Gezien het kleine aantal onkerksen onder de roomskatholieken en gereformeerden werd de splitsing tussen kerksen en onkerksen bij hen niet doorgevoerd.

De gebruikte indeling is als volgt:
- rooms-katholiek
- Nederlands-hervormd, totaal
  waarvan kerks
  onkerks
- gereformeerd
- geen kerkgenootschap

De categorie "overige kerkgenootschappen" is vanwege het geringe aantal ondervraagden en de grote verschillen tussen de diverse kleine godsdienstige groeperingen onderling in de betreffende tabellen niet opgenomen.

Niet alle "gereformeerden" behoren tot de gereformeerde kerken; waarschijnlijk behoort een niet gering aantal tot de kleinere gereformeerde kerkgenootschappen (christelijk gereformeerden, oud-gereformeerden e.d.).

e. Televisiebezit

In enige tabellen is de Nederlandse bevolking onderscheiden naar televisiebezitters en niet-televisiebezitters. Hierbij is als "televisiebezitter" gerekend ieder die thuis in de gelegenheid is naar de televisie te kijken. Bijv. een jongen van 13 jaar, die in het ouderlijk huis naar de televisie-uitzendingen kan kijken, wordt als "televisiebezitter" beschouwd.

f. Godsdienstige homogeniteit van de woongemeente

Dit indelingscriterium is uitsluitend toegepast in het hoofdstuk betreffende de verzuiling van het verenigingsleven. Een gemeente is in levensbeschouwelijk opzicht homogeen genoemd wanneer volgens de volkstelling van 1960 65% of meer van haar inwoners tot één kerkgenootschap (rooms-katholiek, Nederlands-hervormd of gereformeerd) behoorde. De overige gemeenten zijn heterogeen genoemd.

D. VERGELIJKBAARHEID MET HET ONDERZOEK VAN 1955/'56

Het vroegere onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek inzake het verenigingsleven wijkt in meer dan één opzicht af van het onderhavige zodat de mogelijkheden tot vergelijking gering zijn.

In de eerste plaats is de omschrijving van vereniging in 1955/'56 minder strikt geweest dan nu is geschied. De interpretatie van het begrip is toen grotendeels aan de geënquêteerde zelf overgelaten; de bedoeling is alleen verduidelijkt door de aanbieding van een aantal verenigingsrubrieken met voorbeelden. De mogelijkheid is derhalve niet uitgesloten dat de geënquêteerden in 1955/'56 het begrip vereniging ruimer hebben opgevat dan nu. Wellicht zijn informele clubs toen soms als vereniging opgegeven 3).

3) Het is overigens niet waarschijnlijk dat dit eventuele interpretatieverschil van het begrip vereniging de vergelijkbaarheid ernstig zou schaden. Dit is te adstrueren aan de hand van de godsdienstige verenigingen. Zoals zal blijken, zijn deze verenigingen volgens de resultaten van onze twee onderzoekingen sedert 1955/'56 sterk in betekenis achteruit gegaan. Dit resultaat kan niet op rekening worden gebracht van een verschil in definitie, want voor het katholiek volksdeel kan deze achteruitgang uit andere bron worden bevestigd. Uit de "Statistische Overzichten van de Kerkelijke Registratie der Nederlandse Bisdommen", die jaarlijks door het Katholiek Sociaal-Kerkelijk Instituut worden uitgegeven blijkt, dat het aantal leden van r.k. godsdienstige verenigingen in de periode 1955-1962 is gedaald van 339 455 tot 183 648.

In de tweede plaats is in het onderzoek van 1955/'56 in tegenstelling tot nu het nominale lidmaatschap niet als lidmaatschap geteld. Dit verschilpunt doet aan de vergelijkbaarheid overigens weinig schade, daar de nominale lidmaatschappen nu afzonderlijk zijn geregistreerd. Voor de vergelijking tussen beide jaren kunnen de nominale leden worden geëlimineerd.

Een derde verschilpunt is, dat de verenigingen in het vroegere onderzoek anders gerubriceerd zijn dan nu. Bijna geen enkele rubriek is volledig vergelijkbaar. In de meeste zijn de afwijkingen echter gering, zodat een globale vergelijking om deze reden niet onmogelijk is.

Tenslotte moet worden opgemerkt dat het vorige onderzoek in de winter plaatsvond en het huidige onderzoek in de voorzomer. Dit verschilpunt zal vermoedelijk weinig gewicht in de schaal leggen, daar de vragen over de participatie aan het verenigingsleven niet betrekking hadden op een nauwkeurig omschreven periode (bijv. afgelopen week, afgelopen maand enz.) maar volledig tijdsonbepaald waren.

De talrijke verschilpunten maken een vergelijking tussen de beide onderzoekingen niet aantrekkelijk. Met uitzondering van incidentele verwijzingen naar het vorig onderzoek zal het onderzoek van 1955/'56 in deze publikatie daarom buiten beschouwing blijven.

HOOFDSTUK II. HET VERENIGINGSLEVEN VAN DE NEDERLANDSE BEVOLKING

A. AANTAL LIDMAATSCHAPPEN

Gerekend naar het aantal lidmaatschappen is het verenigingsleven in Nederland, zo blijkt uit tabel 1 van niet geringe betekenis. Immers, ruim de helft van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder is lid van een of meer verenigingen. Voor 30% van deze bevolking is het aantal lidmaatschappen beperkt tot één, van 14% tot twee; een cumulatie van drie of meer lidmaatschappen bij één persoon komt bij 8% der onderzochte bevolking voor. Een meervoudig lidmaatschap kan betrekking hebben op één verenigingssoort (bijv. lid van twee sportverenigingen) ofwel op twee verschillende verenigingssoorten (bijv. lid van een sport- en van een vakvereniging).

Bij de mannelijke bevolking is het aantal leden van verenigingen aanzienlijk groter dan bij de vrouwelijke bevolking (resp. 65 en 40 % is lid). Ook het aantal veelvuldige lidmaatschap- - d.w.z. drie of meer per persoon - komt bij de mannen veel meer voor dan bij de vrouwen (12% en 3%).

B. DE AARD VAN HET VERENIGINGSWEZEN

Er zijn drie tot vier soorten verenigingen, die, gerekend naar het aantal leden, een dominerende plaats innemen (tabel 2). Voor de mannen zijn dit de beroepsverenigingen (31 % van de bevolking van 12 jaar en ouder is lid), de sportverenigingen (25%) en de politieke verenigingen (10%). Bij de vrouwen nemen de vrouwenverenigingen (14%) en de sportverenigingen (13%) veruit de eerste plaats in.

Het verschil in oriëntatie tussen de mannelijke en de vrouwelijke verenigingsleden brengt mee, dat de geslachtsverhouding voor de diverse soorten van verenigingen sterk uiteen loopt. Afgezien van de vrouwenverenigingen, waar de man uiteraard ontbreekt, domineren de mannen sterk in de beroepsverenigingen, de politieke verenigingen, de hobbyverenigingen, in mindere mate ook in de sportverenigingen. Behalve de beroepsverenigingen blijken ook de hobbyverenigingen een bijna uitsluitend mannelijke aangelegenheid te zijn. Daarentegen is het overwicht van de mannen zeer gering in de jeugdverenigingen, de godsdienstige verenigingen en de zang/muziek/toneelverenigingen.

C. VERENIGINGEN VAN HET SOCIALE PRESSIETYPE EN VAN HET EXPRESSIEVE TYPE

Uit tabel 3 kan worden afgeleid, dat de verenigingen in twee groepen uiteenvallen: in het ene type is er een uitgesproken zwaartepunt in de klasse "zeer actieve leden"; bij het andere type is de klasse "nominale leden" het sterkst bezet. Deze beide typen zijn verder aan te duiden als verenigingen met een hoge en verenigingen met een lage participatiegraad.

Tot het eerste type behoren de sport-, hobby-, zang/muziek/toneelverenigingen, voorts de jeugd-, vrouwen- en godsdienstige verenigingen. Gelet op het karakter van deze groepsvormen wekt het geen verwondering, dat zij zeer weinig nominale leden tellen. Het bijeenkomen is hier immers noodzakelijk voor het bereiken van het gestelde doel. Alle genoemde verenigingen vallen in de door Rose ontworpen typologie onder "the expressive groups" (to express or satisfy the interests of their members) 1).

Het tweede type wordt gevormd door de beroepsverenigingen en de politieke verenigingen. Wij hebben hier met geheel andere groepsverbanden te maken. De bereiking van het gestelde doel maakt het niet persé noodzakelijk dat de leden regelmatig bijeenkomen. Veelal bestaat de inhoud van het lidmaatschap hoofdzakelijk in het betalen van contributie, waardoor de organisatie (onder meer via "vrijgestelden") in staat wordt gesteld de belangen van de groep te verzorgen. Rose rangschikt deze verenigingen onder de "social influence groups" (to achieve a condition or change in some segment of society) 1).

Wij zullen in deze publikatie deze typologie verder hanteren. De verenigingen, waarin (geestelijke en culturele) "vorming", "zelfexpressie" of simpelweg "zinvol tijdverdrijf" en "gezellig samenzijn" als doeleinden op de voorgrond staan, duiden wij aan als verenigingen van het expressieve type. Voor de verenigingen, gericht op het teweegbrengen van veranderingen in bepaalde segmenten van de samenleving gebruiken wij de benaming verenigingen van het sociale pressietype 2). Het is wellicht niet overbodig er op te wijzen, dat ook mengvormen van deze beide typen voorkomen. De globale rubricering, in dit onderzoek toegepast, maakt het echter niet mogelijk deze mengvormen te localiseren. Wellicht zijn de vrouwenverenigingen als zodanig te beschouwen.

D. ONTWIKKELINGEN MET BETREKKING TOT HET VERENIGINGSLEVEN

In de probleemstelling van deze publikatie is met een enkel woord het thema "verenigingsmoeheid" aan de orde gesteld. Deze term heeft in het spraakgebruik en ook in de vakliteratuur ingang gevonden 3). Het is de moeite waard na te gaan, welke informaties ons onderzoekmateriaal op dit punt geeft.

Een indruk van de ontwikkeling van het verenigingsleven in de afgelopen jaren verkrijgt men door de cijfers van dit onderzoek te ver-

---

1) A.M. Rose. Theory and method in the social sciences 1954, blz. 52.

2) In zijn meer geciteerde artikel in "Mens en Maatschappij" duidt Jolles deze verenigingen aan met de letterlijk Nederlandse vertaling van de Amerikaanse terminologie: "sociale beïnvloeding". Gegeven het karakter van de twee verenigingen in ons onderzoek, die hieronder vallen, gebruiken wij liever de benaming "sociale pressie".

3) H.M. Jolles. Het verenigingsleven in sociologisch perspectief. Enkele voorlopige verkenningen. In: Mens en Maatschappij. 1959 Nr. 1.

gelijken met die van ons onderzoek in 1955/'56 (tabel 4). Daarnaast staan voor drie verenigingssoorten gedurende een reeks van jaren officiële jaarstatistieken ter beschikking (tabel 5). Tenslotte dragen ook de boven besproken gegevens over de participatiegraad per soort vereniging (tabel 3) bij tot een verheldering van de aangesneden problematiek. Deze zullen daarom hierna opnieuw in de beschouwing worden betrokken. Vooraf zij eraan herinnerd, dat een onderlinge vergelijking van de onderzoekingen van 1955/'56 en 1963 slechts tot op zekere hoogte mogelijk is (zie hoofdstuk I D).

Er zijn inderdaad enkele verschijnselen, die uitgelegd kunnen worden als tekenen van verenigingsmoeheid. Als zodanig zijn te noemen:
- de vermoedelijke achteruitgang van het totale aantal actieve verenigingsleden sedert 1955/'56 van 50 tot 46% (tabel 4)
- de lage participatiegraad van de leden der beroeps- en politieke verenigingen (tabel 3)
- de achteruitgang van het aantal (actieve) leden van jeugdverenigingen (tabel 5) 4) en vooral van godsdienstige verenigingen en zang/muziek/toneelverenigingen (tabel 4).

Daartegenover staan echter enkele andere verschijnselen:
- de markante groei van het aantal leden van sportverenigingen (tabel 5)
- een (slechts) kleine toeneming van het aantal leden van beroepsverenigingen (tabel 5)
- de hoge participatiegraad van de leden der verenigingen van het expressieve type (tabel 3). De leden van deze groepsvormen behoren overwegend tot de "zeer actieven" en geven derhalve geen blijk van "verenigingsmoeheid".

Beziet men al deze verschijnselen in onderling verband, dan kunnen bij de Nederlandse bevolking als geheel twee uitingsvormen van verenigingsmoeheid onderscheiden worden:
ten eerste: - een minder rigoureuze - een uitholling van het lidmaatschap door een lage participatiegraad;
ten tweede: - een meer rigoureuze - het uittreden uit de vereniging en/of het niet meer toetreden van nieuwe generaties.

De eerste uitingsvorm treft men aan in de beroepsverenigingen en zij komt wellicht bij alle verenigingen van het sociale pressietype voor. Uit het feit, dat het aantal leden van deze verenigingen niet afneemt, valt af te leiden, dat zij voor de leden een grote betekenis blijven behouden. De lage participatiegraad, kenmerk van "verenigingsmoeheid" kan worden uitgelegd als een functieverlies van het lidmaatschap, veroorzaakt door een verschuiving van de activiteiten naar het bureaucratische en organisationele niveau.

De meer rigoureuze vorm van verenigingsmoeheid is de laatste jaren zeker opgetreden in de godsdienstige verenigingen, de zang/muziek/toneelverenigingen en de jeugdverenigingen. Zij komt wellicht ook voor in andere verenigingen van het expressieve type, echter niet bij alle: met name de interesse voor de sportverenigingen blijkt de afgelopen jaren aanzienlijk groter te zijn geworden. Dit laatste verschijnsel verdient de aandacht, want het laat zien, dat wellicht niet zozeer de belangstelling voor de verenigingen van het expressieve type als zodanig in het geding is, als wel de belangstelling voor de doeleinden van de traditionele groepsvormen van dit type. Met andere woorden: er is wellicht geen sprake van verenigingsmoeheid zonder meer, maar van een moeheid ten opzichte van bepaalde soorten verenigingen (en deze is bovendien niet algemeen; zie de hoge participatiegraad der leden). Nog anders gezegd: er treedt een verschuiving op in de interessen van het publiek.

De aard van deze verschuiving is vooralsnog moeilijk onder één noemer te vangen. Ons onderzoekmateriaal is daarvoor te weinig gedifferentieerd, terwijl bovendien de vergelijkbaarheid met ons vroegere onderzoek gering is. Wij kunnen momenteel het volgende vaststellen: de sportverenigingen gaan in ledental sterk vooruit, het tegenovergestelde geldt voor de jeugdverenigingen, godsdienstige verenigingen, zang/muziek/toneelverenigingen en - vooruitlopend op het volgende hoofdstuk - vermoedelijk de vrouwenverenigingen. Als men let op het feit, dat drie van de vier laatstgenoemde verenigingssoorten onder meer de geestelijke en/of culturele vorming beogen, terwijl in de sportverenigingen het accent veel meer ligt op de zelfexpressie (die overigens ook impliciet vormend kan zijn) dan is er wellicht aanleiding voor de veronderstelling, dat de interessen van het verenigingspubliek verschuiven van het ideële naar de "gewone" ontspanning en zelfexpressie. Geheel bevredigend is deze (hypothetische) interpretatie overigens niet. Deze geeft met name geen antwoord op de vraag, waarom de zang/muziek/toneelverenigingen de laatste jaren zo sterk in betekenis zijn achteruitgegaan. Een meer gedetailleerde uitsplitsing van deze groep van verenigingen zou hierop misschien een verhelderend licht kunnen werpen.

Verder moet ook gedacht worden aan de mogelijkheid, dat de verschuiving van de interessen niet alleen betrekking heeft op de nagestreefde doelen zelf maar ook op de vorm waarin deze worden gepresenteerd. Wellicht zoekt de moderne mens meer dan vroeger het geval was zijn interessen te bevredigen in informele kaders. De godsdienstige verenigingen bijv., die zoals wij zagen zeer sterk in ledental zijn achteruitgegaan, zijn wellicht in een dergelijk proces betrokken. Het is niet uitgesloten, dat hier een accentverschuiving plaats vindt

---

4) Dat de achteruitgang van de jeugdverenigingen in tabel 4 niet bevestigd wordt, hangt ongetwijfeld samen met de berekeningswijze. Het aantal leden van jeugdverenigingen is berekend in % van de gehele bevolking van 12 jaar en ouder. De enig relevante leeftijdsgroep is echter die van 12-25 jaar. Deze leeftijdsgroep was in 1955/'56 zwak, in 1963 daarentegen sterk bezet (zie naoorlogse geboortehausse). De gevolgde berekeningswijze leidt voor 1963 noodzakelijk tot een overtrekking van de feitelijke verhouding.

van de formele "verenigingen" naar de informele "club", van de godsdienstige bijeenkomst in groter verband naar het gesprek in de huiskamer.

In de hierna volgende hoofdstukken III t/m VI wordt de deelneming aan het verenigingsleven achtereenvolgens geanalyseerd voor een aantal onderverdelingen van de Nederlandse bevolking. Het belangrijkste thema van deze analyse zal zijn de nadere localisering van de in dit hoofdstuk onderscheiden hoofdtypen van verenigingen nl. het sociale pressietype en het expressieve type, dit laatste nog onderscheiden in meer ideële en meer op ontspanning en zelfexpressie gerichte verenigingen. Tot de laatstgenoemde soort rekenen wij de sportverenigingen, de zang/muziek/toneelverenigingen en de hobbyverenigingen.

HOOFDSTUK III. HET VERENIGINGSLEVEN PER LEVENSFASE

A. INLEIDING

In dit onderzoek staan drie soorten gegevens ter beschikking om het verenigingsleven per levensfase te typeren:het aantal lidmaatschappen van verenigingen in het algemeen (tabel 6),dito per soort vereniging (tabel 7) en de participatiegraad der leden per soort van vereniging (tabel 8). Achtereenvolgens zal het verenigingsleven per levensfase worden besproken aan de hand van deze verschillende gegevens.

Bij de bestudering van het onderzoekmateriaal blijkt, dat de deelneming aan het verenigingsleven in het algemeen kleiner is, naarmate de leeftijd hoger is, terwijl het verenigingsleven per levensfase ook een ander karakter draagt. In alle opzichten ligt er echter een duidelijke caesuur tussen de jeugd tot 25 jaar enerzijds en de oudere bevolking met inbegrip van jongere gehuwden anderzijds. Om deze reden is de bespreking van het verenigingsleven per levensfase in tweeën gesplitst: achtereenvolgens wordt aandacht geschonken aan de jeugd en aan de oudere bevolking.Hoewel de gegevens in de tabellen voor mannen en vrouwen afzonderlijk zijn opgenomen, wordt in de bespreking slechts incidenteel naar het geslachtsonderscheid verwezen. De in het vorige hoofdstuk gesignaleerde verschillen tussen de beide geslachten werken nl.in alle levensfasen op ongeveer gelijke wijze door. Het is overbodig in dit hoofdstuk telkens opnieuw hierop de aandacht te vestigen.

B. DE JEUGD VAN 12 - 25 JAAR

De achteruitgang van het verenigingsleven in de periode 1955 - 1963,waarop in het voorafgaande hoofdstuk de vinger werd gelegd, kan ook bij de jeugd worden waargenomen. Dit geldt met name voor de twee leeftijdsgroepen, waarvoor een vergelijking der beide onderzoekingen mogelijk is (na eliminering van de nominale leden in het huidige onderzoek): de 12-14-jarigen en de 15-17-jarigen. Bij de 12-14- jarigen daalde het aantal actieve verenigingsleden in deze periode van 69 tot 60% en bij de 15-17-jarigen van 68 tot 54%.

De deelneming aan het verenigingsleven is thans het grootst bij de 12-14-jarigen.Met inbegrip van de nominale leden is 64% van dezen lid van een of meer verenigingen. Er bestaat in dit opzicht geen verschil tussen de jeugd van 15-17 jaar en die van 18-25 jaar: in beide leeftijdscategorieën is ongeveer 55% lid.

De verenigingen, waarvoor de jeugd belangstelling toont, behoren alle tot het expressieve type (tabel 7). Hieronder treden de sport- en de jeugdverenigingen op de voorgrond. Vooral bij de 12-14-jarigen is dit het geval: 45% van hen(van de jongens zelfs ruim de helft) is lid van een sportvereniging en 21% (van de jongens een vierde) is lid van een jeugdvereniging. Het is overigens tekenend voor de achteruitgang van de jeugdverenigingen - die in het voorafgaande hoofdstuk werd geconstateerd - dat de sportverenigingen in deze leeftijdsklasse ruim tweemaal zoveel leden tellen als de jeugdverenigingen. In 1955/'56 was dit nog niet het geval:het aantal actieve leden van de sport- en jeugdverenigingen in deze leeftijdsklasse bedroeg toen respectievelijk 41 en 25%.

Ten aanzien van de leeftijdsklasse van 18-25 jaar is nog als bijzonderheid te melden, dat het aantal vrouwelijke leden van jeugdverenigingen dat der mannelijke leden overtreft. Dit zal toe te schrijven zijn aan de jeugdleidsters, die vooral uit deze leeftijdsklasse worden gerecruteerd.

Een derde categorie van verenigingen, die bij de jeugd een relatief grote belangstelling geniet, wordt gevormd door de zang/muziek/toneelverenigingen.

In de oudste leeftijdsklasse(van 18-25 jaar) is de overgang naar de status van volwassene merkbaar.Er valt een verschuiving waar te nemen van de jeugd- en sportverenigingen naar de verenigingen van het sociale pressietype; de politieke verenigingen genieten in deze leeftijdsklasse nog weinig aanhang (2%), maar het aantal leden van beroepsverenigingen is aanzienlijk (16%).

Blijkens de cijfers van tabel 8 vertonen de jeugdige verenigingsleden een hoge participatiegraad. Afgezien van de "andere" verenigingen, die in deze levensfasen ook weinig leden tellen, is in alle onderscheiden categorieën meer dan drie kwart der leden "zeer actief". Ook als men rekening houdt met het feit, dat de betrokken verenigingssoorten tot het expressieve type behoren - waar een hoge participatiegraad regel is - dan nog springt de hoge participatiegraad van de jeugd in het oog. In de verenigingen, waaraan door de oudere bevolking eveneens wordt deelgenomen, treft men onder de jongere leden vrijwel steeds de meeste zeer actieven aan. Dit verschijnsel manifesteert zich het duidelijkst in de godsdienstige verenigingen: van de jeugdige leden behoort hier 81 en 89% tot de zeer actieven (gemiddeld 66%).

Er bestaat op de zojuist vermelde regel echter één uitzondering: de beroepsverenigingen. Onder de jeugdige leden komen hier aanzienlijk minder "zeer actieven" voor dan onder hun oudere collega's. Er zijn voor dit verschijnsel twee verklaringen mogelijk.Ten eerste kan het duiden op een nog gebrekkige integratie van de adolescent in deze voor volwassenen bestemde groepsverbanden; in deze veronderstelling is de geringe activiteit van voorbijgaande aard en zal deze met het stijgen der leeftijd toenemen. De tweede verklaring is,dat wij hierin een symptoom moeten zien van een verdergaande uitholling van het lidmaatschap van deze verenigingen, die bij de jongeren het meest aan het licht treedt.Dit onderzoek verschaft over deze alternatieve verklaringsmogelijkheden uiteraard geen uitsluitsel.

C. DE GEHUWDEN BENEDEN 40 JAAR EN DE BEVOLKING VAN 40 JAAR EN OUDER

Van de drie onderscheiden levensfasen, die thans aan de orde zijn, is de middelste,nl. de leeftijdsgroep van 40-59 jaar, het sterkst in het verenigingsleven geïnvolveerd. Deze leeftijdsgroep telt een even hoog percentage verenigingsleden als de oudere jeugd (54%). Zowel bij de jongere gehuwden als bij de bevolking van 60 jaar en ouder zijn deze percentages duidelijk lager (47 en 44%).

Wat de structuur van het verenigingsleven betreft, vormen deze drie levensfasen in zoverre een eenheid, dat de drie typen, die de kern uitmaken van het verenigingsleven van de jeugd, nl. de sport-, jeugd- en zang/muziek/toneelverenigingen, voor de ouderen van veel minder betekenis zijn. Daar staat tegenover, dat de drie verenigingssoorten, waaraan de jeugd (vrijwel) niet deelneemt, bij de ouderen ofwel juist op de voorgrond staan, nl. de beroepsverenigingen (mannen) en de vrouwenverenigingen (vrouwen) ofwel ruime aandacht krijgen nl. de politieke verenigingen (vooral bij de mannen). Verder genieten ook de "andere" verenigingen een relatief grote belangstelling. Het verenigingsleven van de oudere bevolking draagt dus een geheel ander karakter dan dat van de jeugd.Daarbij komt, dat de participatiegraad van de ouderen veel kleiner is dan die van de jongeren. Voor een belangrijk deel hangt dit samen met de structuur van hun verenigingsleven: de twee verenigingssoorten van het sociale pressietype, waarvoor een lage participatiegraad min of meer karakteristiek is, komen vrijwel alleen bij de oudere bevolking voor. Maar ook in enkele vormen van het expressieve type is de participatiegraad der oudere leden relatief laag:nl.in de godsdienstige verenigingen, de sportverenigingen en de zang/muziek/toneelverenigingen.

Naast deze gemeenschappelijke kenmerken vertoont het verenigingsleven van de drie genoemde levensfasen ook een aantal onderlinge verschillen.De gegevens over de aantallen leden (tabel 7) en de participatiegraad der leden (tabel 8) zijn als volgt samen te vatten:
De gehuwden beneden 40 jaar. Zoals de jeugd van 18-25 jaar in de structuur van haar verenigingsleven de overgang naar de status van volwassene manifesteert, zo zijn in het verenigingsleven van de jongere gehuwden de kenmerken van de jeugd nog zichtbaar.Zij zijn meer dan de bevolking boven 40 jaar georienteerd op de sportverenigingen en minder op vier voor de ouderen karakteristieke verenigingssoorten. De sterkere gerichtheid op de sportverenigingen en de geringere belangstelling voor de vrouwen- en de "andere" verenigingen komt zowel in het aantal leden als in de participatiegraad der leden tot uitdrukking;de zwakkere oriëntatie op de politieke verenigingen manifesteert zich alleen in de ledenaantallen, de geringere geïnvolveerdheid in de beroepsverenigingen alleen in de relatief lage participatiegraad der leden.

Naast al deze kenmerken,die de gehuwden beneden 40 jaar enigszins het karakter geven van een overgangsgroep tussen de jeugd en de oudere bevolking -alhoewel meer tenderend naar de laatste dan naar de eerste - valt in deze levensfase nog een opmerkelijk verschijnsel te signaleren: de belangstelling voor de godsdienstige verenigingen is hier bijzonder klein (3% is lid).

De 40-59-jarigen. Deze bevolkingsgroep geeft het beeld te zien van een sterk gedifferentieerd verenigingsleven. De verenigingen, die eerder zijn genoemd als karakteristiek voor de oudere bevolking, bereiken in deze levensfase ofwel een hoogtepunt, nl. de beroeps- en de vrouwenverenigingen, ofwel zij genieten in andere levensfasen althans geen hogere belangstelling, nl. de politieke en "andere" verenigingen. Anderzijds zijn ook twee verenigingssoorten, die hun zwaartepunt vinden in de jeugd, in deze levensfase nog met aanzienlijke aantallen vertegenwoordigd, nl. de sport- en de zang/muziek/toneelverenigingen.

De 60-jarigen en ouder vertonen in de structuur van hun verenigingsleven ten opzichte van de zojuist besproken levensfase een zekere vernauwing. Naast de godsdienstige verenigingen zijn het alleen nog de vier voor de ouderen karakteristieke verenigingssoorten, die in de belangstelling staan en in twee van deze, nl. de beroepsverenigingen en de vrouwenverenigingen is het aantal leden ten opzichte van de voorafgaande levensfase relatief gering. Het meest typerend voor de oudste levensfase is dan ook, dat de belangstelling voor de politieke en de "andere" verenigingen onverminderd voortduurt. Let men tevens op de participatiegraad der leden, dan moet worden opgemerkt,dat de geïnvolveerdheid in de politieke verenigingen in de oudste levensfase zelfs een hoogtepunt bereikt: 31% der leden behoort nl. tot de zeer actieven (gemiddeld 23%). Tot op zekere hoogte geldt hetzelfde voor de.vrouwenverenigingen. Weliswaar is het aantal "bejaarde" leden van deze verenigingen ten opzichte van de 40-59 jarige leden relatief klein,maar de participatiegraad der "bejaarde" leden is zeer hoog:79% der "bejaarde" leden van vrouwenverenigingen behoort tot de zeer actieven (gemiddeld 66%). Ook in de beroepsverenigingen en de "andere" verenigingen is de participatiegraad van de leden uit de hoogste leeftijdsklasse tamelijk hoog. De veronderstelling is dan ook gewettigd dat de bevolking van 60 jaar en ouder in de vier voor haar meest relevante verenigingssoorten een niet geringe rol vervult.

D. SAMENVATTING VAN DE HOOFDLIJNEN

Het bovenstaande geeft aanleiding tot het signaleren van enkele hoofdtendenzen, waarmee wij dit hoofdstuk zullen besluiten:

1. Het aantal leden van verenigingen is bij de jongeren in het algemeen groter dan bij de ouderen. Deze samenhang met de levensfase geldt hoofdzakelijk voor de vrouwen.
2. Het karakter van het verenigingsleven geeft in de achtereenvolgende levensfasen een ver-

schuiving te zien van de verenigingen van het expressieve type (minus de vrouwenverenigingen) naar de verenigingen van het sociale pressietype, de vrouwenverenigingen en de "andere" verenigingen. Daarnaast zijn er twee kleinere verenigingssoorten, die in alle levensfasen ongeveer dezelfde belangstelling genieten: de godsdienstige verenigingen en de hobbyverenigingen.

3. Deels met het voorgaande samenhangend de participatiegraad der jeugdige leden is groter dan die der oudere leden.

4. In alle drie genoemde opzichten ligt er een duidelijke caesuur tussen de jeugd tot 25 jaar enerzijds en de oudere bevolking met inbegrip van de jongere gehuwden anderzijds.

5. Met betrekking tot de sport-, beroeps-, politieke- en vrouwenverenigingen doen zich enkele bijzondere tendenzen voor, die in het bovenstaande niet of onvoldoende tot uitdrukking komen en die derhalve afzonderlijk vermelding verdienen:

- sterker dan bij andere verenigingen valt bij de sportverenigingen op te merken, dat het aantal leden en de participatiegraad der leden lager is naarmate de leeftijd hoger is.
- voor de vrouwenverenigingen en de politieke verenigingen geldt het tegenovergestelde; hier zijn de ledenaantallen en de participatiegraad der leden het hoogst in de oudste en/of de op een na oudste levensfase.

HOOFDSTUK IV. HET VERENIGINGSLEVEN PER SOCIAAL MILIEU, WOONMILIEU EN OPLEIDINGSNIVEAU

A. INLEIDING

De indelingen van de Nederlandse bevolking naar sociaal milieu, woonmilieu en opleidingsniveau vertonen onderling een grote samenhang. Om deze reden worden zij alle in dit hoofdstuk behandeld. Het accent zal hierbij gelegd worden op de indeling naar sociaal milieu. Deze indeling is nl. het meest uitgebreid en de twee grootste sociale groeperingen zijn bovendien naar de twee andere indelingen uitgesplitst (zie de tabellen 9, 10 en 11). Aan het einde van het hoofdstuk, waarin de belangrijkste resultaten van de analyse worden samengevat, zal aan de indelingen naar opleidingsniveau en woonmilieu expliciet aandacht worden geschonken.

B. DE LEIDINGGEVENDEN EN WELGESTELDEN

Als wij het aantal leden en de participatiegraad der leden aan de verenigingsactiviteiten als twee maatstaven beschouwen voor geïnvolveerdheid in het verenigingsleven, dan zijn de leidinggevenden en welgestelden volgens de eerste maatstaf zeer, volgens de tweede maatstaf normaal geïnvolveerd. Twee derde van hen is lid van een of meer verenigingen, van de mannen onder hen zelfs drie vierde. In deze bevolkingscategorie valt ook een bijzonder sterke cumulatie van verenigingslidmaatschappen waar te nemen; 32% is lid van minstens 2 en 16% van minstens 3 verenigingen. Deze cumulatie van lidmaatschappen is vooral bij de mannen opmerkelijk: ongeveer een vierde van de mannelijke leidinggevenden en welgestelden is lid van 3 of meer verenigingen (tabel 9).

De participatiegraad der leden uit het hoogste sociale milieu vormt in bijna alle verenigingssoorten een vrij getrouwe afspiegeling van het gemiddelde. Alleen in de beroepsverenigingen en de "andere" verenigingen zouden relatief veel leden uit deze milieus tot de "zeer actieven" kunnen behoren (tabel 11). Hierover blijft in dit onderzoek echter twijfel bestaan, want de waargenomen verschillen zijn niet significant.

Met betrekking tot de aard van hun verenigingsleven valt op te merken, dat dit sterk gedifferentieerd is. Geen enkel type vereniging geniet in deze bevolkingsgroep een relatief geringe belangstelling. Er is daarentegen wel een viertal soorten verenigingen, waarvoor de leidinggevenden en welgestelden een geprononceerd hoge belangstelling aan de dag leggen, nl. de sportverenigingen (27% tegen 19% bij de totale bevolking), de godsdienstige verenigingen (10% tegen 5%), de politieke verenigingen (10% tegen 7%) en de "andere" verenigingen (14% tegen 9%). Het valt op, dat in dit viertal de in onze typologie onderscheiden typen alle drie vertegenwoordigd zijn (tabel 10).

C. DE LOONTREKKENDE MIDDENSTAND

In de loontrekkende middenstand ontmoeten wij de bevolkingscategorie, die na de leidinggevenden en welgestelden relatief de meeste leden van verenigingen telt (58%). Ook komt een cumulatie van lidmaatschappen bij hen relatief veel voor (28% lid van 2 of meer verenigingen). Voor het overige geeft het verenigingsleven van de loontrekkende middenstand weinig opmerkelijks te zien. Naast de vrij hoge deelneming aan het verenigingsleven in het algemeen - die in alle verenigingssoorten in geringe mate zijn neerslag vindt - is er slechts één bijzonder feit te melden: de jeugd uit deze bevolkingsgroepen is in relatief sterke mate geïnvolveerd in de jeugdverenigingen: een groot aantal is van dit type verenigingen lid en bijna al deze leden zijn hierin bovendien zeer actief (tabellen 10 en 11).

De bovenstaande typering is nog onvolledig, want zij doet geen recht aan de grote verscheidenheid van verenigingsleven in enkele sub-categorieën van de loontrekkende middenstand. Met name het onderscheid stad-platteland blijkt van zeer grote betekenis te zijn. Het verenigingsleven van de stedelingen en van de plattelanders in dit sociale milieu kan als volgt worden gekarakteriseerd.

<u>De stedelingen</u>. Het verenigingsleven van de stedelingen in de loontrekkende middenstand wijkt in vrijwel geen opzicht af van het algemeen Nederlands patroon. Het aantal leden van verenigingen ligt op het gemiddelde niveau en ook de structuur van het verenigingsleven vormt een vrij getrouwe afspiegeling van het algemene beeld. De enige uitzondering hierop zijn de vrouwenverenigingen waarvoor de stedelingen een geringe belangstelling tonen (8% tegen 14% gemiddeld). Daarbij komt, dat de leden van deze verenigingen ook in relatief geringe mate in de verenigingsactiviteiten participeren.

<u>De plattelanders</u>. De grote levendigheid, die ten aanzien van het verenigingswezen in de loontrekkende middenstand kan worden waargenomen, komt geheel op rekening van de plattelanders. Van deze groepering kan met recht worden gezegd, dat zij in hoge mate in het verenigingsleven is geïnvolveerd. Het aantal leden van verenigingen is bijzonder groot (66%; mannen 77%) en ook een cumulatie van lidmaatschappen komt hier zeer frequent voor: 35% is lid van minstens twee en 16% van minstens drie verenigingen. Een cumulatie van drie of meer lidmaatschappen komt vooral bij de mannen bijzonder veel voor (25%).

De grote belangstelling van deze bevolkingsgroep voor het verenigingsleven komt zowel tot uitdrukking in een groot aantal leden van vrijwel alle verenigingssoorten als in een hoge participatiegraad der leden. Naast veel verenigingsleden telt deze bevolkingsgroep dus ook veel zeer actieve leden.

Wat het karakter van het verenigingsleven betreft valt nog als een opmerkelijk feit te signaleren, dat de loontrekkende middenstand op het platteland een geprononceerd hoge belangstelling toont voor de beroeps- en politieke verenigingen (sociale pressietype) en verder voor drie meer traditionele (deels ideële) vormen van het expressieve type, nl.

de vrouwenverenigingen, de godsdienstige verenigingen en de zang/muziek/toneelverenigingen.
De loontrekkende middenstand met opleidingsniveau g.l.o./l.n.o. De afsplitsing van deze bevolkingscategorie stelt ons in staat enkele kenmerken naar voren te halen van het verenigingsleven der lagere groeperingen in de loontrekkende middenstand. Bij de interpretatie van de uitkomsten is overigens voorzichtigheid geboden: het aandeel der vrouwen in deze opleidingscategorie is relatief groot (zie bijlage I) en dit brengt met zich mee, dat de totaalcijfers voor het verenigingsleven misleidend zijn. Alleen uit de cijfers voor mannen en vrouwen afzonderlijk kan men duidelijke conclusies trekken. Het blijkt dan, dat de mannen in deze bevolkingscategorie in ongeveer gelijke mate aan het verenigingsleven deelnemen als de mannen van de loontrekkende middenstand in het algemeen, maar de aard van hun verenigingsleven is enigszins anders: de belangrijkste afwijking is, dat zij in relatief sterke mate bij de vak-, algemener de beroepsorganisaties zijn aangesloten maar daarentegen relatief zwak in de politieke verenigingen. Bij de vrouwen valt een lage deelneming aan het verenigingsleven in het algemeen waar te nemen, maar dit komt vermoedelijk in hoofdzaak voor rekening van het feit dat in deze groep geen schoolgaande jeugd voorkomt. Lage deelnemingspercentages komen namelijk bijna alleen voor bij de sport- en de jeugdverenigingen.

D. DE RISICODRAGENDE MIDDENSTAND

Het verenigingsleven van de risicodragende middenstand vertoont weinig saillante karakteristieken. Zowel het aantal lidmaatschappen als de aard van het verenigingsleven alsmede de participatiegraad der leden stemmen vrijwel geheel met het algemene Nederlandse gemiddelde overeen (tabellen 9-11). Er zijn slechts enkele vermeldenswaardige accentverschillen. De beroepsverenigingen tellen in deze bevolkingsgroep relatief weinig aanhangers. Hierbij moet echter worden aangetekend, dat de verenigingen met een uitsluitend economisch doel, zoals inkoopverenigingen en winkeliersverenigingen, in dit onderzoek niet als vereniging zijn geteld. Dit nu zijn beroepsverenigingen, die juist in de risicodragende middenstand hun zwaartepunt zullen vinden. Een andere afwijking van het algemeen patroon vindt men in de godsdienstige verenigingen, waarvoor de risicodragende middenstanders een relatief grote belangstelling tonen. Dit laatste manifesteert zich zowel in het aantal leden als in de participatiegraad der leden.

E. DE AGRARIËRS

De agrarische bevolking wijkt in de deelneming aan het verenigingsleven in zijn totaliteit niet af van het algemeen patroon, behoudens een geringer percentage meervoudige leden, maar in de aard van het verenigingsleven voeren de agrariërs wel op enkele punten een eigen stijl. Deze wordt het sterkst gemarkeerd door hun uitzonderlijk hoge participatie aan de vrouwenverenigingen. Van de geënquêteerde vrouwelijke bevolking uit het agrarisch milieu is niet minder dan 28% lid van een vrouwenvereniging (overige sociale milieu's gemiddeld ± 12%). Alle andere verenigingen genieten bij het vrouwelijk deel van deze bevolking slechts een matige belangstelling, uitgezonderd de jeugdverenigingen. Een ander kenmerk van de agrarische bevolking is haar uitgesproken geringe deelneming aan de sportverenigingen. Tenslotte blijkt ook in de participatiegraad der leden bij de agrariërs één specifiek eigen gedragskenmerk te bestaan: van de leden der beroepsverenigingen behoort ruim de helft tot de zeer actieve leden. Voor een vereniging van het sociale pressietype is dit uitzonderlijk hoog.

F. DE ARBEIDERS

Het verenigingsleven is het minst verbreid bij de arbeiders: minder dan de helft (47%) is lid van een vereniging en ook het aantal meervoudige lidmaatschappen is bij hen relatief gering (18%; totale bevolking 22%). Wat de aard van hun verenigingsleven alsook de participatiegraad der leden betreft vindt men bij de arbeiders het algemene patroon terug. Slechts op één punt valt een duidelijk afwijkend gedrag te constateren: de leden der beroepsverenigingen vertonen in geen enkel ander milieu een zo lage participatiegraad (tabel 11). Waarschijnlijk moeten wij hierin een aanwijzing zien, dat de bureaucratisering, d.w.z. de verschuiving der activiteiten naar het apparaat van de organisatie, in de vakorganisaties der arbeiders het verst is voortgeschreden.

Evenals bij de loontrekkende middenstand zijn ook bij de arbeiders in de onderscheiden subgroeperingen zeer uiteenlopende patronen van verenigingsleven te constateren.
Het onderscheid stad-platteland. Analoog aan de verhoudingen in de loontrekkende middenstand vindt men in de arbeidersbevolking een sterker ontwikkeld verenigingsleven op het platteland (50% lid) dan in de steden (45% lid). De relatief hoge belangstelling van de plattelanders komt met name tot uiting in twee vormen van het sociale pressietype en in twee meer ideële vormen van het expressieve type, de vrouwenverenigingen en de godsdienstige verenigingen. Goed beschouwd is hier echter niet zozeer sprake van een hoge belangstelling bij de arbeiders op het platteland, maar van een lage belangstelling bij hun stedelijke collega's. In drie der genoemde verenigingssoorten nl. stemmen de ledenpercentages der plattelandsarbeiders met het Nederlands gemiddelde overeen. Alleen hun deelneming aan de beroepsverenigingen is relatief hoog. De stedelijke arbeiders tonen inderdaad een uitzonderlijk geringe belangstelling voor de drie betrokken verenigingen: slechts 2% is lid van een godsdienstige vereniging, slechts 3% van een politieke vereniging en slechts 8% der vrouwen is lid van een vrouwenvereniging.
Het onderscheid naar opleidingsniveau. Nog sterker dan het onderscheid stad-platteland

drukt het onderscheid naar opleidingsniveau zijn stempel op het verenigingsleven der arbeiders. Geen enkele sociale groepering telt zo weinig verenigingsleden dan de arbeiders met uitsluitend een lagere schoolopleiding (39%; mannen 58%). Deze geringe belangstelling voor het verenigingsleven werkt in vrijwel alle verenigingssoorten door, maar zij treedt het duidelijkst aan het licht bij de sportverenigingen (9%; mannen 17 %) en de jeugdverenigingen (1%). Het is niet duidelijk, of de uiterst geringe deelneming aan deze twee verenigingssoorten een gevolg is van een geringe belangstelling voor dit soort verenigingen dan wel van de leeftijdssamenstelling der arbeiders met uitsluitend lagere school; de gemiddelde leeftijd van deze bevolkingsgroep ligt ongetwijfeld tamelijk hoog.

De arbeiders met een l.n.o.-opleiding zijn veel sterker in het verenigingsleven geïnvolveerd dan hun minder ontwikkelde collega's. Zij tellen evenveel verenigingsleden als de loontrekkende middenstand (58%), en zij liggen daarmee duidelijk boven het Nederlandse gemiddelde (52%). Opmerkelijk is, dat zij desondanks voor twee meer ideële vormen van het expressieve type een zeer geringe belangstelling tonen, nl. de vrouwenverenigingen(10% der vrouwen; totale vrouwelijke bevolking 14%) en de godsdienstige verenigingen (2%; totale bevolking 5%). De vrij grote belangstelling van de meer ontwikkelde arbeiders voor het verenigingsleven concentreert zich geheel op de sportverenigingen (24%; totale bevolking 19%) en de beroepsverenigingen (44% der mannen; totale mannelijke bevolking 31%). Vooral de hoge deelneming aan de vakverenigingen trekt de aandacht. De arbeiders met l.n.c.-opleiding zijn in de sector van de beroepsverenigingen de meest georganiseerde bevolkingscategorie. Het verdient overigens de aandacht, dat ook van deze bevolkingsgroep meer dan de helft der mannen niet is georganiseerd.

G. CONCLUSIES OVER SOCIAAL MILIEU

De deelneming aan het verenigingsleven hangt duidelijk met het sociaal milieu samen: naarmate het sociaal milieu hoger is, is het aantal leden van verenigingen relatief groter. De verdere uitsplitsing van de twee grootste sociale milieu's naar opleidingsniveau laat zien, dat de genoemde samenhang ook binnen deze milieu's opgaat. In beide milieu's tellen de minst ontwikkelde (= lagere) groeperingen minder verenigingsleden dan de meer ontwikkelde.

Niet alle verenigingssoorten zijn "milieugevoelig". De zojuist beschreven samenhang treedt alleen duidelijk aan het licht in de politieke verenigingen, de godsdienstige verenigingen, de sportverenigingen en de "andere" verenigingen. Met het milieu stijgt ook het aantal leden van deze verenigingen.

Naast de vier bovengenoemde soorten verenigingen, die een zekere concentratie vertonen in de hogere sociale groeperingen, zijn er nog verenigingen, die in één enkel milieu relatief veel aanhang genieten: de vrouwenverenigingen bij de agrariërs en de beroepsverenigingen in de arbeidersbevolking (bij de mannen).

H. HET VERENIGINGSLEVEN PER OPLEIDINGSNIVEAU

De gegevens over het verenigingsleven per opleidingsniveau voegen aan de resultaten van de analyse per sociaal milieu weinig nieuwe informaties toe. De uitkomsten van beide indelingen lopen goeddeels parallel. Dit geldt in de eerste plaats voor het aantal lidmaatschappen: naarmate het opleidingsniveau stijgt, is het aantal leden van verenigingen groter (tabel 12). Vervolgens treedt deze parallel eveneens op in de structuur van het verenigingsleven (tabel 13), drie van de vier verenigingssoorten, die in de hogere milieus een relatief grote aanhang genieten, vertonen ook een zwaartepunt in de hogere opleidingsniveaus, nl. de politieke,godsdienstige en "andere" verenigingen. Alleen bij de sportverenigingen liggen de verhoudingen iets anders: hiervoor blijkt de grootste belangstelling te bestaan in de middelste opleidingsniveaus:het l.n.o.- en het u.l.o.-niveau.

De indeling naar opleidingsniveau levert slechts één geheel nieuwe informatie op: de zang/muziek/toneelverenigingen genieten veruit de meeste belangstelling bij de bevolking met een opleidingsniveau u.l.o. Deze verenigingen doen zich volgens deze indeling kennen als karakteristiek voor de "middengroepen".

I. HET VERENIGINGSLEVEN IN DE STAD EN OP HET PLATTELAND

Zoals in hoofdstuk I is uiteengezet, is het onderscheid stad-platteland in dit onderzoek niet integraal opgenomen. Het is dan ook niet mogelijk de betekenis van het woonmilieu voor de deelneming aan het verenigingsleven volledig na te gaan. Het onderscheid stad-platteland is alleen doorgevoerd voor de grootste twee sociale milieucategorieën: de arbeiders en de loontrekkende middenstand. Daar op het platteland de arbeiders en de loontrekkende middenstand tezamen met de agrarische bevolking de overgrote meerderheid van de bevolking uitmaken, verschaffen de beschikbare gegevens wel enig inzicht in de onderscheiden omvang en structuur van het verenigingsleven bij de plattelandsbevolking in vergelijking tot de stedelingen.

Op grond van de waargenomen verhoudingen kan worden aangenomen, dat het verenigingsleven op het platteland sterker is ontwikkeld dan in de steden (dit verschijnsel is trouwens ook in het onderzoek van 1955/'56 geconstateerd). De achtergrond hiervan is vermoedelijk, dat de factoren, die tot verenigingsmoeheid aanleiding geven, op het platteland minder sterk hun invloed doen gelden dan in de steden. De steeds groter wordende "verstedelijking" van het platteland sluit niet uit, dat de "verstrooiingsmogelijkheden" in de steden altijd nog groter zijn dan op het platteland, terwijl ook het algemene sociale klimaat op het platteland vermoedelijk gunstiger is voor een actieve groepsvorming.

Ten aanzien van de vraag, of het karakter van het verenigingsleven op het platteland anders is dan in de steden zijn de verschillen tussen de stedelingen en de plattelanders onder de arbeidersbevolking en de loontrekkende middenstand eveneens instructief (tabel 11). Er blijken inderdaad enkele verschillen te bestaan en deze lopen vooral bij de loontrekkende middenstand zeer in het oog. De beroeps- en politieke verenigingen (het sociale pressietype), de vrouwenverenigingen en godsdienstige verenigingen (meer ideële vormen van het expressieve type) en tenslotte de zang/ muziek/toneelverenigingen tellen relatief veel meer leden in de loontrekkende middenstand op het platteland dan in de steden (tabel 10). In mindere mate gelden dezelfde tendenzen in de arbeidersbevolking. Daarentegen zijn er met betrekking tot sport-, jeugd-,hobby- en "andere" verenigingen geen noemenswaardige verschillen tussen stad en platteland waar te nemen. Het is opmerkelijk, dat tot de eerste categorie juist de verenigingssoorten behoren, die de laatste jaren in betekenis zijn achteruitgegaan, nl.de godsdienstige verenigingen, de zang/muziek/ toneelverenigingen en de vrouwenverenigingen (vermoedelijk in betekenis achteruitgegaan).

HOOFDSTUK V. HET VERENIGINGSLEVEN PER KERKELIJKE GEZINDTE

A. INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de tabellen 15, 16 en 17 het verenigingsleven in de onderscheiden kerkelijke gezindten belicht.

Bij de Nederlands-hervormden blijkt het verenigingsleven zozeer uiteen te lopen tussen kerksen en onkerksen, dat een gezamenlijke bespreking van de twee sub-groeperingen weinig zinvol voorkomt. Zij zullen daarom als twee afzonderlijke groeperingen worden behandeld.

B. DE ROOMS-KATHOLIEKEN

Het verenigingsleven van de rooms-katholieken vertoont in vrijwel geen enkel opzicht specifieke kenmerken. De rooms-katholieken representeren in hun verenigingsleven het Nederlandse gemiddelde. Dit geldt althans voor het aantal lidmaatschappen en voor de aard van het verenigingsleven. Wat de participatiegraad der leden betreft is er één uitzondering: onder de rooms-katholieke leden van jeugdverenigingen komen relatief weinig zeer actieven voor.

C. DE ONKERKELIJKEN

De onkerkelijken tellen relatief evenveel leden van verenigingen als de Nederlandse bevolking in het algemeen, maar de gegevens over de participatiegraad der leden doen niettemin vermoeden, dat deze bevolkingscategorie slechts matig in het verenigingsleven is geïnvolveerd. In alle verenigingssoorten behalve de hobbyverenigingen nl. behoort een relatief laag percentage van de onkerkelijke leden tot de zeer actieven. Een van de uitingsvormen van verenigingsmoeheid, nl. de uitholling van het lidmaatschap door een geringe participatiegraad, treedt bij de onkerkelijken derhalve op de voorgrond.

Een ander verschijnsel dat de aandacht vraagt is, dat de onkerkelijken een relatief grote belangstelling aan de dag leggen voor de moderne vormen van het expressieve type, nl. de sportverenigingen en wellicht de hobbyverenigingen, terwijl bij hen bijzonder weinig leden voorkomen van twee meer ideële vormen van het expressieve type, de vrouwenverenigingen en - uiteraard - de godsdienstige verenigingen. Verder hebben ook de politieke verenigingen in deze bevolkingsgroep weinig aanhang. Met dit alles dragen de onkerkelijken in hun verenigingsleven het sterkst het stempel van de recente structuurveranderingen, die in hoofdstuk II met betrekking tot het verenigingswezen werden gesignaleerd.

D. DE ONKERKSE NEDERLANDS-HERVORMDEN

De onkerkse Nederlands-hervormden zijn de enige levensbeschouwelijke groepering, die relatief weinig verenigingsleden telt (46%; totale bevolking 52%). Misschien moet dit verschijnsel eveneens worden uitgelegd als een uiting van "verenigingsmoeheid", die hier dan rigoureuzere vormen zou aannemen dan bij de onkerkelijken. De participatiegraad der verenigingsleden echter wijkt niet van het gemiddelde Nederlandse patroon af. Een ander punt van overeenkomst met de onkerkelijken is, dat zij ondervertegenwoordigd zijn in de politieke verenigingen en in twee meer ideële vormen van het expressieve type, in dit geval de godsdienstige verenigingen en de jeugdverenigingen. Dit wordt evenwel niet zoals bij de onkerkelijken gecompenseerd door een relatief grote belangstelling voor sportverenigingen. Het aantal leden van dit soort verenigingen ligt eerder onder dan boven het gemiddelde (het waargenomen verschil is niet significant), maar de participatiegraad van deze leden is hoog.

E. DE KERKSE NEDERLANDS-HERVORMDEN

De kerkse Nederlands-hervormden geven blijk van een vrij sterke binding aan het verenigingsleven. Men treft bij hen relatief veel leden van verenigingen aan en ook een relatief grote cumulatie van verenigingslidmaatschappen. Daarenboven onderscheiden de leden der verenigingen uit deze bevolkingsgroep zich door een vrij hoge participatiegraad, behalve in de beroepsverenigingen.

De relatief sterke binding aan het verenigingsleven gaat echter niet over de hele linie op. Zij manifesteert zich alleen in de vrouwenverenigingen, de zang/muziek/ toneelverenigingen, de jeugdverenigingen en de godsdienstige verenigingen, dat wil zeggen hoofdzakelijk de meer ideële vormen van het expressieve type. In deze structuur van het verenigingsleven komt ongetwijfeld iets tot uitdrukking van de specifiek eigen levensstijl, waardoor het kerkelijk meelevende protestants-christelijk volksdeel zich onderscheidt 1).

F. DE GEREFORMEERDEN

Meer nog dan bij de kerkse Nederlands-hervormden kan men in het verenigingsleven van de gereformeerden de neerslag zien van de specifiek eigen levensstijl van het kerkelijk meelevende protestants-christelijke volksdeel. Alle bovengenoemde kenmerken van het verenigingsleven der kerkse Nederlands-hervormden vindt men bij de gereformeerden terug, maar in versterkte mate. Geen levensbeschouwelijke groepering telt zoveel verenigingsleden als de gereformeerden (63%; totale bevolking 52%). Nergens is de cumulatie van lidmaatschappen groter (34% lid van twee of meer verenigingen; gemiddeld 22%). Geen enkele levensbeschouwelijke groepering ook kent een zo hoge participatiegraad der leden. In alle verenigingssoorten behoort een relatief hoog percentage van de gereformeerde leden tot de zeer actieve leden.

In al deze opzichten overtreffen de gereformeerden de kerkse Nederlands-hervormden, ofschoon deze laatsten toch ook op al deze

---

1) Zie ook de andere delen uit de serie "Vrijetijdsbesteding in Nederland 1962-1963".

punten relatief hoge scores behalen. Men kan derhalve stellen, dat het verenigingsleven in Nederland het meest bloeit in het gereformeerde volksdeel.

Evenals bij de kerkse Nederlands-hervormden blijken niet alle verenigingssoorten in deze bloei te delen. In drie verenigingssoorten participeren de gereformeerden in gelijke mate of minder dan de rest van de Nederlandse bevolking: de beroepsverenigingen en de twee meer moderne vormen van het expressieve type, nl. de sport- en de hobbyverenigingen. Daarentegen zijn de vier verenigingssoorten, die bij de kerkse Nederlands-hervormden op de voorgrond staan, ook bij de gereformeerden bijzonder in trek.

Een verschil met de kerkse Nederlands-hervormden is de opmerkelijk grote belangstelling van de gereformeerden voor de politieke verenigingen. Op dit punt kan men zelfs van een unieke situatie spreken; wat van geen enkele andere bevolkingsgroep, hoe ook gedefinieerd in dit onderzoek (kerkelijke gezindte, leeftijd, sociaal millieu enz.) kan worden gezegd, is wel op de gereformeerden van toepassing: de politieke verenigingen weten de meeste lidmaatschappen tot zich te trekken (18%, bij de mannen zelfs 32%).

HOOFDSTUK VI. VERENIGINGSLEVEN EN TELEVISIEBEZIT

In de tabellen 18 en 19 zijn gegevens opgenomen over het aantal verenigingslidmaatschappen en de aard van het verenigingsleven bij de bevolking met en zonder televisie in huis. Over de participatiegraad der leden van beide groepen staan geen gegevens ter beschikking.

De deelneming aan het verenigingsleven blijkt bij de televisiebezitters iets kleiner te zijn dan bij de bevolking zonder televisie, maar de verschillen zijn niet groot: respectievelijk 50 en 55% is lid van een of meer verenigingen.

Ook met betrekking tot het karakter van het verenigingsleven zijn er geen grote verschillen tussen wel-en niet-T.V. bezitters,maar de bestaande verschillen zijn wel opmerkelijk. Er zijn slechts vier soorten verenigingen, waarvoor de personen met en zonder televisie een verschillende belangstelling tonen en deze behoren alle tot het expressieve type. Drie van deze zijn bij de televisiebezitters relatief zwak ontwikkeld: de vrouwenverenigingen, de jeugdverenigingen en de godsdienstige verenigingen.Daar staat één type tegenover,waarvoor bij de televisiebezitters in afwijking van de algemene tendens juist een relatief grote belangstelling schijnt(de verschillen zijn niet significant) te bestaan:de sportverenigingen.

De (vermoedelijke) uitzonderingspositie van de sportverenigingen op de algemene tendens geeft, gecombineerd met het beeld van de drie eerder genoemde verenigingen,aan de structuur van het verenigingsleven bij de televisiebezitters een eigen accent. De televisiebezitters tonen een geringe affiniteit tot de meer ideële vormen van het expressieve type, maar zij voelen zich wel aangetrokken tot de verenigingen van het expressieve type, waarin het prestatie-en wedstrijdelement domineert. Het is niet eenvoudig deze structuurverschillen tussen de personen met en zonder televisie nader te interpreteren, met name omdat niet vaststaat, of de waargenomen verschillen een rechtstreeks gevolg van de televisie zijn, dan wel zijn toe te schrijven aan andere factoren, ten aanzien waarvan eveneens verschillen bestaan tussen televisiebezitters en anderen (bijv. kerkelijke gezindte en sociaal milieu).

Wij mogen volstaan met er op te wijzen, dat wij de drie genoemde meer ideële vormen van het expressieve type eerder hebben leren kennen als verenigingen, die de laatste jaren in ledental zijn achteruitgegaan, terwijl ten aanzien van de sportverenigingen juist het tegenovergestelde werd geconstateerd.Het patroon van verenigingsleven van de bevolking zonder televisie is dus te kwalificeren als meer traditioneel dan dat van de bevolking met een televisietoestel.

HOOFDSTUK VII. DE LEDENSAMENSTELLING PER SOORT VERENIGING

A. INLEIDING

In de hoofdstukken III t/m VI is gebleken dat voor geen enkele soort van verenigingen alle onderscheiden bevolkingsgroepen, hetzij ingedeeld naar levensfase, hetzij naar sociaal milieu enz.,in gelijke mate belangstelling tonen. Voor de ledensamenstelling der verenigingen betekent dit,dat deze niet in alle opzichten een nauwkeurige afspiegeling vormt van de samenstelling der Nederlandse bevolking. In sommige verenigingssoorten zijn de afwijkingen gering, andere daarentegen vertonen een uitgesproken zwaartepunt in enkele bevolkingscategorieën.

Wij gaan in dit hoofdstuk nader in op de bestaande accentverschillen door de ledensamenstelling van de diverse verenigingssoorten te vergelijken met de samenstelling van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, in casu van de onderzochte steekproef (zie tabel 20). Het geslachtsonderscheid blijft hier buiten beschouwing; hieraan is in hoofdstuk II reeds aandacht geschonken.Voor de meeste verenigingen wordt de adequate vergelijkingsbasis gevonden in de samenstelling van de totale (= mannelijke + vrouwelijke)steekproef.Een uitzondering hierop vormen - uiteraard - de vrouwenverenigingen en verder de beroeps- en hobbyverenigingen. In deze laatste twee soorten komen zo weinig vrouwelijke leden voor,dat een vergelijking met de totale steekproef misleidend kan zijn. Om de vergelijking zo zuiver mogelijk te houden, geschiedt de analyse van de ledensamenstelling van deze beide verenigingssoorten op basis van de mannelijke leden.

Achtereenvolgens worden alle onderscheiden verenigingssoorten aan een beschouwing onderworpen, met uitzondering van de "andere" (= niet nader te definiëren)verenigingen.Daarbij zijn de verenigingen geordend overeenkomstig de in deze publikatie gehanteerde typologie.

Vooropgesteld moet nog worden, dat wij de evidente samenhangen met de levensfase van sommige verenigingen - de concentratie van de jeugdverenigingen bij de jeugd,van de beroeps-, politieke- en vrouwenverenigingen bij de volwassenen - hier onbesproken laten. Teneinde de analyse van de ledensamenstelling der laatstgenoemde drie soorten te vergemakkelijken, is in tabel 20 de samenstelling van de steekproef naar levensfase herberekend met weglating van de jeugd (zie de tussen haakjes vermelde percentages in de eerste drie cijferkolommen). Op dezelfde gronden heeft bij de indeling naar onderwijsniveau een herberekening plaatsgevonden na eliminering van de schoolgaanden. Verder moet er op gewezen worden, dat een concentratie van de leden in bepaalde bevolkingscategorieën niet noodzakelijk impliceert, dat de betreffende leden ook een absolute meerderheid vormen. Een relatief overwicht van de leden uit de kringen van leidinggevenden en welgestelden bijv. kan heel goed samengaan met een absoluut overwicht van de leden uit de lagere sociale groeperingen. De navolgende beschouwing is er op gericht de relatieve overwichten te localiseren.

B. VERENIGINGEN VAN HET SOCIALE PRESSIETYPE

1. De beroepsverenigingen

De samenstelling van de mannelijke leden van beroepsverenigingen is vrijwel"normaal" d.w.z. dat deze volgens de meeste in dit onderzoek opgenomen indelingen een vrij nauwkeurige afspiegeling vormt van de samenstelling der Nederlandse bevolking.Wij kunnen hier alleen gewag maken van een licht relatief overwicht van de arbeidersbevolking (48% der leden tegen 44% in de steekproef)en voorts van de bevolking met een l.n.o.-opleiding (33% der leden tegen 27% in de steekproef). Omgekeerd is er een onderbezetting van de jongere leden, met name van de ongehuwden in de leeftijd van 18-39 jaar (10% der leden tegen 19%).

2. De politieke verenigingen

De politieke verenigingen vertonen in hun ledensamenstelling uitgesproken zwaartepunten bij enkele bevolkingscategorieën. In de eerste plaats valt op te merken, dat de maatschappelijke boven- en middenlagen relatief sterk vertegenwoordigd zijn. Dit blijkt zowel uit de gegevens per sociaal milieu als per onderwijsniveau: 43% van de leden (steekproef 33%) behoort tot de leidinggevenden en welgestelden (14%) of tot de loontrekkende middenstand(29%); en 41% (steekproef 25%) heeft hetzij minstens een v.h.m.o.-opleiding(20%),hetzij een u.l.o.-opleiding (21%) genoten.

Een tweede zwaartepunt vinden wij bij de gereformeerden: dezen hebben in de politieke verenigingen een groot relatief overwicht(25%, steekproef 10%), terwijl de onkerkelijken hierin een zeer gering aandeel hebben (15%,steekproef 24%).

In de derde plaats kan worden geconstateerd, dat de politieke verenigingen veel aanhang vinden in de als zodanig geïdentificeerde plattelandsbevolking (49%,steekproef 34%).Gelet op het feit, dat ook in de restgroep nog plattelanders voorkomen, hebben de plattelanders in de politieke verenigingen ongetwijfeld een ruime meerderheid.

Tenslotte blijkt uit de leeftijdssamenstelling der leden dat de politieke verenigingen in hoofdzaak steunen op de oudere bevolking: 23% is minstens 60 jaar en 73% is minstens 40 jaar (steekproef met eliminering van de jeugd respectievelijk 17 en 55%).

Over het geheel genomen wijzen met name de laatstgenoemde drie zwaartepunten uit, dat de politieke verenigingen de grootste aanhang vinden in enkele groeperingen, wier verenigingsleven wij in de voorafgaande hoofdstukken hebben leren kennen als meer traditioneel.

C.MEER IDEËLE VORMEN VAN HET EXPRESSIEVE TYPE

1. De godsdienstige verenigingen

De ledensamenstelling van de godsdienstige verenigingen wijkt in verschillende opzichten aanzienlijk af van de samenstelling der Nederlandse bevolking. Als zodanig springt het

meest in het oog de samenstelling naar kerkelijke gezindte: alle grote groeperingen zijn in de godsdienstige verenigingen ondervertegenwoordigd, behalve de kerkse Nederlands-hervormden en de gereformeerden. Het aandeel van de kerkelijk meelevende protestanten is bijzonder groot, nl. 48%(steekproef 21%).

Een andere bijzonderheid is,dat de godsdienstige verenigingen de meeste aanhang vinden bij de leidinggevenden en welgestelden (18%, steekproef 10%) en verder bij de loontrekkende en risicodragende middenstand (samen 49%, steekproef 37%). Daarentegen komen onder de leden der godsdienstige verenigingen bijzonder weinig arbeiders voor (26%, steekproef 44%). In overeenstemming met het voorafgaande is de hoge vertegenwoordiging van de bevolkingsgroepen met een opleidingsniveau v.h.m.o./w.o. en u.l.o. (samen 36%, steekproef 21%).

2. De vrouwenverenigingen

Nog sterker dan de politieke verenigingen dragen de vrouwenverenigingen een traditioneel stempel. Deze meer ideële vorm van het expressieve type steunt overwegend op de als zodanig geïdentificeerde plattelandsbevolking (54%, steekproef 37%) en wel in het bijzonder op de agrariërs (22%, steekproef 11%). Voorts is 70% der leden 40 jaar of ouder (steekproef met weglating van de jeugd 53%). Daarnaast verdient het de aandacht, dat de vrouwenverenigingen een zwaartepunt vertonen onder de twee kerkelijk meelevende protestantse groeperingen (samen 36%, steekproef 22%). Daar staat tegenover, dat dit verenigingstype vrijwel geen aanhangers telt onder de onkerkelijken (7%, steekproef 21%).

3. De jeugdverenigingen

De ledensamenstelling van de jeugdverenigingen vertoont enige verwantschap met die van de godsdienstige verenigingen. Het zijn vrijwel dezelfde bevolkingsgroepen die nu op de voorgrond treden: enerzijds de twee kerkelijk meelevende protestantse groeperingen(samen 33%, steekproef 21%), anderzijds de loontrekkende middenstand en de leidinggevenden en welgestelden (samen 46%, steekproef 33%). De godsdienstige en de jeugdverenigingen zijn dus grotendeels in hetzelfde sociale klimaat te situeren, zij het de laatste iets minder geprononceerd dan de eerste.

D. DE MEER OP ONTSPANNING EN ZELFEXPRESSIE GERICHTE VORMEN VAN HET EXPRESSIEVE TYPE

1. De zang/muziek/toneelverenigingen

Hoewel de zang/muziek/toneelverenigingen in onze typologie tot een andere hoofdgroep behoren, vertonen zij in hun ledensamenstelling een enkel punt van overeenkomst met de meer ideële vormen van het expressieve type. Opnieuw zien wij nl. een relatief overwicht van de beide kerkelijk meelevende protestantse groeperingen (samen 32%, steekproef 21%).

Daarnaast geeft de ledensamenstelling van de zang/muziek/toneelverenigingen nog een geprononceerd zwaartepunt te zien: nl. in de bevolking met een opleidingsniveau-u.l.o.(24%, steekproef 13%). Deze verenigingen zijn daardoor in sociaal opzicht wellicht te karakteriseren als groepsverbanden der middengroepen; in de sociale milieu-indeling komt dit ook enigermate tot uitdrukking.

Tenslotte kan worden opgemerkt dat de zang/muziek/toneelverenigingen in hun ledensamenstelling het kenmerk dragen van de oudere jeugd: 40% der leden behoort tot de jeugd van 15 jaar en ouder (steekproef 26%).

2. De sportverenigingen

Bij de sportverenigingen is het overwicht van de jeugd nog sterker, vooral door toedoen van de jongere jeugd: de drie onderscheiden jeugdgroeperingen vormen met elkaar de ruime meerderheid van de georganiseerde sportbeoefenaars (59%, steekproef 32%).In de sportverenigingen hebben de onkerkelijken een relatief overwicht (30%,steekproef 24%), terwijl de als zodanig geïdentificeerde plattelandsbevolking een relatief gering aandeel hierin heeft(29%, steekproef 34%).

3. De hobbyverenigingen

De mannelijke georganiseerde hobbyisten vormen in vrijwel alle opzichten een vrij getrouwe afspiegeling van de samenstelling der Nederlandse bevolking. Hierop bestaat slechts één uitzondering. Deze verenigingen tellen weinig leden uit de twee kerkelijk meelevende protestantse groeperingen (9%, steekproef 18%).

HOOFDSTUK VIII. HET VERENIGINGSLEVEN NAAR GODSDIENSTIGE EN LEVENSBESCHOUWELIJKE GRONDSLAG

A. INLEIDING

In hoofdstuk V werd nagegaan in welke mate de onderscheiden confessies verschillen in de deelneming aan het verenigingsleven. De relatie tussen godsdienst en levensbeschouwing enerzijds en verenigingsleven anderzijds is daarmee nog niet uitputtend besproken. Een complementair vraagstuk aan het voorafgaande is, welke rol de confessies spelen op het institutionele niveau. Aan dit laatste is dit hoofdstuk gewijd.

De werkwijze is, dat ten eerste binnen het verenigingsleven in het algemeen en binnen de daarin onderscheiden verenigingstypen, de verhouding tussen rooms-katholieke, protestants-christelijke en "neutrale" lidmaatschappen, wordt vastgesteld; vervolgens is per godsdienstige en levensbeschouwelijke groepering onderzocht of de lidmaatschappen uit bindingen aan eigen dan wel aan andere of aan geen godsdienstige en levensbeschouwelijke richting bestaan 1).

B. DE LIDMAATSCHAPPEN VAN DE VERENIGINGEN

1. Totaal

In tabel 21 wordt een totaaloverzicht gegeven van de lidmaatschappen naar de kerkelijke gezindte van de leden en van de lidmaatschappen naar de godsdienstige en levensbeschouwelijke grondslag van de verenigingen.

Het blijkt dat het relatieve aandeel verenigingslidmaatschappen op rooms-katholieke en protestants-christelijke grondslag lager ligt dan het aandeel van de lidmaatschappen van rooms-katholieken en protestants-christenen in het verenigingsleven: ca. 80% van het totale aantal lidmaatschappen behoort toe aan personen die ofwel rooms-katholiek (36%) ofwel protestants-christelijk (43%) zijn; daarentegen blijkt 50% van de lidmaatschappen betrekking te hebben op bindingen met verenigingen gebaseerd op deze confessies. Zou men, ter bepaling van de gedachte, aannemen dat onkerkelijken in het geheel geen lid zijn van een vereniging met een godsdienstige grondslag, dan leiden bovenstaande percentages tot de conclusie dat 5/8 van de lidmaatschappen der rooms-katholieken en protestants-christenen tezamen betrekking hebben op een confessionele grondslag.

Het hierboven geconstateerde verschil is zowel bij de rooms-katholieken als bij de protestants-christenen waar te nemen. Bij de rooms-katholieken echter in geringere mate dan bij de protestants-christenen: bij de eerstgenoemden is er een grotere binding aan organisaties van de eigen godsdienstige overtuiging dan bij de laatstgenoemden.

Er bestaan voorts belangrijke verschillen tussen de mannelijke en de vrouwelijke bevolking. Bij de mannelijke bevolking bestaat 54% van de lidmaatschappen uit bindingen met "algemene" organisaties, bij de vrouwelijke bevolking is dit percentage "slechts" 39. Deze verschillen moeten echter allereerst in samenhang worden gezien met de relatief geringe deelneming van de vrouwelijke bevolking zonder kerkgenootschap aan het verenigingsleven.

2. Per soort vereniging

Een belangrijke aanvulling op het bovenstaande is tabel 22 waarin van zes typen verenigingen eenzelfde vergelijking tussen lidmaatschappen naar kerkelijke gezindte van de leden en lidmaatschappen naar grondslag van de vereniging is gemaakt als in tabel 21. Wat de conclusies aangaat die voor het totaaloverzicht werden gemaakt, deze blijken voor alle zes verenigingstypen te gelden:

a. ook per verenigingstype blijkt er een verschil tussen het relatieve aantal lidmaatschappen van verenigingen die op algemene grondslag zijn gebaseerd en het aantal lidmaatschappen waarvan de "dragers" niet tot een van de hier onderscheiden confessies behoren: de relatieve omvang van het aantal lidmaatschappen dat in algemene organisaties is verenigd, overtreft het relatieve aantal lidmaatschappen van leden zonder kerkgenootschap verre. Een verenigingstype waarvan men dit duidelijk kan constateren, zijn de vrouwenverenigingen: slechts 7% van de lidmaatschappen van vrouwenverenigingen zijn terug te brengen tot personen zonder confessie, terwijl niet minder dan 23% van de lidmaatschappen bestaat uit bindingen aan "neutrale" vrouwenorganisaties;
b. ook de hierboven gegeven conclusie dat een deel van de lidmaatschappen van de twee confessionele richtingen bestaat uit bindingen met "neutrale" organisaties, vooral geldt voor de protestants-christelijke groeperingen, vindt men per verenigingssoort terug. De cijfers kunnen dit op twee wijzen illustreren. Allereerst blijkt de toestroming van lidmaatschappen van protestants-christenen naar de algemene organisaties vooral uit de cijfers van de sportverenigingen: 36% van de lidmaatschappen van sportverenigingen heeft betrekking op personen met een protestants-christelijke overtuiging en slechts 8% van de lidmaatschappen valt te rekenen tot bindingen met sportverenigingen die op protestants-christelijke grondslag zijn georganiseerd. Ten tweede: in drie verenigingssoorten valt bij de rooms-katholieken te constateren dat het relatieve aandeel lidmaatschappen op rooms-katholieke grondslag, het relatieve aandeel lidmaatschappen van rooms-katholieken benadert, te weten in de jeugdverenigingen, in de vrouwenverenigingen en in de politieke partijen e.d., terwijl bij de protestanten ook hier een aanmerkelijk verschil waarneembaar is.

1) Voor de indeling van de grondslag der verenigingen, zie hoofdstuk I C, 1c.

Gaat men nu op basis van de grondslag van de verenigingen na welke posities de afzonderlijke verenigingstypen op de "schaal" van wel naar niet confessioneel innemen, dan blijkt dat zij ruwweg in drie categorieën uiteen vallen (tabel 23):

a. de verenigingen waarvan de meerderheid van de lidmaatschappen bestaat uit bindingen met de twee onderscheiden confessies. Het is vanzelfsprekend dat hieronder de verenigingen vallen met een godsdienstig, kerkelijk of levensbeschouwelijk doel; voorts zijn hiertoe te rekenen de politieke partijen e.d., de vrouwen- en de jeugdverenigingen. Een interessant verschijnsel treedt aan het licht bij een vergelijking van de cijfers van de politieke verenigingen met de uitslagen van de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1963. De K.V.P. behaalde bij deze verkiezing ca. 32% van de geldig uitgebrachte stemmen, de vier protestants-christelijke partijen 20% en alle niet confessionele partijen tezamen 48% 2). De verdeling der lidmaatschappen van de corresponderende groepen politieke verenigingen wijkt hiervan in hoge mate af, respectievelijk 36%, 35% en 29%. De samenstelling van het Parlement wordt dus in zeer sterke mate bepaald door de politiek niet-georganiseerden (zie ook tabel 16);
b. de verenigingen die ten opzichte van de voorgaande categorie een polaire positie innemen, d.w.z. dat de meerderheid van de lidmaatschappen niet is verenigd in godsdienstige en levensbeschouwelijke organisaties. Dit zijn de hobby- en de sportverenigingen en die verenigingen welke niet verder zijn benoemd en zijn samengevat onder de term "andere";
c. de verenigingen die een middenpositie innemen en waarvan de samenstelling punten van overeenkomst heeft met het gemiddelde van het verenigingsleven, in die zin dat ca. 50% van de lidmaatschappen betrekking heeft op organisaties op algemene grondslag. Hieronder valt zowel een verenigingstype van het sociale pressietype nl. de vak-, beroeps- en de standsverenigingen als van het expressieve type, de zang-, muziek- en toneelverenigingen.

Het is tenslotte na het bovenstaande niet meer zo opmerkelijk dat in die verenigingstypen waarin de helft of meer van de lidmaatschappen uit bindingen met algemene organisaties bestaat, de lidmaatschappen op rooms-katholieke grondslag een groter aandeel vormen dan die op protestants-christelijke grondslag. Zie bijv. de sportverenigingen: respectievelijk 22 en 8%. Een geheel eigen plaats nemen de verenigingen in met een godsdienstig, kerkelijk of levensbeschouwelijk doel: meer dan 60% van de lidmaatschappen is binnen protestants-christelijke verenigingen georganiseerd tegen slechts 29% in rooms-katholieke verenigingen.

2) C.B.S.: Statistiek der verkiezingen, 1963 (Tweede Kamer der Staten-Generaal).

C. DE SAMENHANG VAN DE KERKELIJKE GEZINDTE VAN DE LEDEN EN DE GRONDSLAG VAN DE VERENIGINGEN

1. Totaal

Gezien de levensbeschouwelijke verscheidenheid in Nederland is het een belangrijke vraag in welke mate per kerkgenootschap de verenigingsleden lid zijn van een vereniging van eigen richting of van een vereniging op algemene grondslag. Voor het vinden van een antwoord op deze vraag werd tabel 24 samengesteld. Voor het verkrijgen van een zo zuiver mogelijk beeld, zijn de verenigingen met een godsdienstig, kerkelijk of levensbeschouwelijk doel niet opgenomen; het is binnen het onderscheid dat hier tussen de confessionele grondslagen werd gemaakt nl. te verwachten dat groepsaffiniteit 3) aan dit type vereniging eigen is.

Uit tabel 24 blijkt dat zowel bij de roomskatholieken als bij de gereformeerden ca. driekwart van alle verenigingslidmaatschappen gebaseerd is op eigen confessionele grondslag; "eigen confessioneel" wil ten aanzien van de gereformeerden zeggen protestants-christelijk 4).

De gerichtheid op een vereniging van eigen grondslag is bij de Nederlands-hervormden aanmerkelijk minder. Een uitsplitsing naar kerkse en onkerkse hervormden leert echter dat er binnen dit kerkgenootschap uitgesproken verschillen bestaan: van de kerkse hervormden is de helft wel en de helft van de lidmaatschappen niet protestants-christelijk georganiseerd; een duidelijk ander beeld overigens dan bij de gereformeerden, ondanks het feit dat in andere onderzoeken steeds een grote overeenkomst in levensstijl tussen kerkse hervormden en gereformeerden werd waargenomen 5). Bij de onkerkse hervormden bedraagt het aantal confessioneel georganiseerde lidmaatschappen tenslotte slechts 20%. Het merendeel van hun lidmaatschappen bestaat dus uit bindingen met "algemene" organisaties.

De vraag kan worden gesteld of het lidmaatschap van een vereniging van eigen richting soms mede afhankelijk is van andere factoren dan de levensbeschouwing zelf. Men kan veronderstellen dat sociaal-culturele scheidingslijnen, economische verschillen tussen groepen mede van invloed zijn. Het is eveneens mogelijk dat "vereniging binnen eigen kring" samenhangt met aanbod. In een samenleving waarvan de meerderheid van de bevolking tot één bepaald kerkgenootschap behoort en waarin het plaatselijk verenigingsleven op de - statistisch -

3) Groepsaffiniteit: een hoge mate van lidmaatschap van eigen groeperingen.
4) Zie hoofdstuk I C 1c.
5) C.B.S.: Vrije-tijdsbesteding in Nederland. Winter 1955/'56. Deel 9. Kerkelijke gezindte en vrije-tijdsbesteding.
C.B.S.: Vrije-tijdsbesteding in Nederland, 1962-1963. Deel 1. Enige vormen van licht en ernstig amusement, herfst 1962. Deel 3. Avond- en weekendbesteding, herfst 1962.

overheersende levensbeschouwing is geschoeid, worden de keuzemogelijkheden van de enkeling ten aanzien van de verenigingen beperkt tot het wel laten opnemen of onthouding 6).De zojuist gestelde hypothesen kunnen in dit type onderzoek welke een uitgesproken descriptief karakter draagt, niet worden getoetst. Een eerste aanzet is echter gemaakt voor het verkrijgen van globale indicaties en wel of het groepscentrisme bij het verenigingsleven in samenlevingen met een duidelijk bepaalde confessionele inslag anders is dan in een samenleving waarin een van de confessies in aantal niet domineert. Met dit doel is de geënquêteerde bevolking verdeeld in inwoners van levensbeschouwelijk homogene en levensbeschouwelijk heterogene gemeenten; in homogene gemeenten is 65% van de bevolking of meer van één kerkgenootschap (zie ook hoofdstuk I C, 2f).

Bij een vergelijking van de resultaten over homogene en heterogene gemeenten, dient men rekening te houden met het geringe aantal bewoners uit homogene gemeenten in de steekproef; van de verschillen is er slechts één significant. Dit is echter opmerkelijk: in de homogene gemeenten is onder de rooms-katholieken het percentage lidmaatschappen van verenigingen op eigen levensbeschouwelijke grondslag hoger dan in de meer heterogene gemeenten: respectievelijk 80 en 68%.

2. Per soort vereniging

Uit tabel 25 kan worden afgeleid of bij de kerkgenootschappen de lidmaatschappen per soort vereniging op eigen confessie ofwel op algemene grondslag zijn gebaseerd. Een onderscheid tussen homogene en heterogene gemeenten is per verenigingssoort niet gemaakt, in verband met de beperkte omvang van de steekproef.

Het blijkt dat ook per verenigingssoort de rooms-katholieken en de gereformeerden het sterkst zijn gebonden aan een met de levensbeschouwing overeenkomende organisatie. In twee typen is deze groepsaffiniteit bij beide kerkelijke gezindten nagenoeg volkomen, nl. in de politieke partijen (respectievelijk 96 en 99%) en de vrouwenverenigingen (97 en 99%).Voor de rooms-katholieken kunnen de jeugdverenigingen hieraan nog worden toegevoegd; ook in dit geval blijkt meer dan 95% van de lidmaatschappen gebaseerd te zijn op eigen levensbeschouwelijke grondslag. Bij de bestudering van het grondmateriaal werd overigens nog een opmerkelijk aspect geconstateerd ten aanzien van de "image" van een van de grote protestants-christelijke partijen bij de gereformeerden. Niet minder dan 58% van de geënquêteerde gereformeerde partijleden beschouwde een van de partijen als een exclusieve gereformeerde organisatie.

In een vergelijking van gereformeerden en rooms-katholieken vindt men aanwijzingen dat het aantal lidmaatschappen op eigen grondslag in drie verenigingstypen bij de gereformeerden geringer is dan bij de rooms-katholieken en wel in jeugdverenigingen, vakverenigingen e.d. en in sportverenigingen; de verschillen zijn echter - met uitzondering van de sportverenigingen - niet significant. Ten aanzien van de sportverenigingen valt er tussen beide kerkelijke gezindten zelfs een duidelijk uiteenlopende gedragslijn te constateren: zoals alle verenigingsactiviteiten geschiedt bij de rooms-katholieken ook de sportbeoefening in meerderheid van de lidmaatschappen in verenigingen op rooms-katholieke grondslag (61%),bij de gereformeerden is daarentegen 64% van de lidmaatschappen n i e t in protestants-christelijke maar in algemene organisaties verenigd. De sportbeoefening vormt bij de gereformeerden de enige uitzondering op het overigens sterk groepscentristische patroon.

Het feit dat er binnen de Nederlands-hervormden uitgesproken verschillen bestaan tussen de kerkse en onkerkse subgroeperingen ten aanzien van het kiezen van een vereniging op protestants-christelijke of op neutrale basis, zoals dit onder 1 werd geconstateerd, vindt men bij de meeste verenigingssoorten terug. Bij vak-,vrouwen- en zangverenigingen e.d. en bij politieke partijen is onder de kerkse hervormden de helft of meer van de lidmaatschappen op protestants-christelijke grondslag gebaseerd, in deze zelfde verenigingstypen heeft tweederde of meer van de lidmaatschappen van de onkerkse hervormden betrekking op verenigingen waaraan een confessionele grondslag ontbreekt.

Wellicht is het nog opmerkelijker dat de kerkse en onkerkse hervormden ten aanzien van de twee andere typen verenigingen neigen tot eenzelfde gedragslijn: bij de sportverenigingen, welke de grootste aanhang vinden onder de jeugd, is, evenals bij de gereformeerden,bij beide groeperingen de meerderheid van de lidmaatschappen niet aangesloten bij protestants-christelijke verenigingen; bij de echte jeugdverenigingen daarentegen is precies het omgekeerde het geval: zowel van de kerkse als van de o n k e r k s e hervormden heeft 72% van de lidmaatschappen betrekking op verenigingen op protestants-christelijke grondslag. De jeugdverenigingen zijn daarmee binnen het kader van de verschillende verenigingssoorten die hier zijn onderscheiden, het enige terrein waarin de onkerkse hervormden een uitgesproken affiniteit tot eigen groep vertonen.

6) Zie ook de opmerking over het contact met buren en kennissen in (G.) Kuipers Opklimmen en dalen in beroep en samenleving,1954. De samenstelling van de gemeente naar kerkelijke gezindte blijkt van invloed op de relaties met geloofsgenoten en andersdenkenden. Belangrijk is ook de kanttekening in noot 26 van hoofdstuk III in Moderne Sociologie; Doorn, J.A.A. van en C.J. Lammers: Moderne Sociologie, 1959 en latere drukken.

Tabel 1. De bevolking van 12 jaar en ouder naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten)

	Totaal	Mannen	Vrouwen
TOTAAL	100	100	100
waarvan:			
geen lid	48	35	60
lid van 1 vereniging .	30	34	27
2 verenigingen	14	19	10
3 verenigingen	5	8	2
4 verenigingen	2	3	1
5 of meer verenigingen ..	1	1	0

Tabel 2. Aantal leden naar soort vereniging in procenten van de bevolking van 12 jaar en ouder en de verdeling van de leden naar geslacht per soort vereniging

	Totaal	Mannen	Vrouwen	Verdeling naar geslacht		
				Totaal	waarvan	
					mannen	vrouwen
Lid van één of meer:						
sportverenigingen	19	25	13	100	65	35
vak-, beroeps-, standsverenigingen	17	31	3	100	90	10
politieke partijen, kiesverenigingen	7	10	4	100	73	27
vrouwenverenigingen, -bonden	7	0	14	100	0	100
zang-, muziek-, toneelverenigingen	6	8	5	100	58	42
jeugdverenigingen, clubhuizen	5	6	5	100	54	46
verenigingen met godsdienstig, kerkelijk of ander levensbeschouwelijk doel	5	6	4	100	57	43
hobbyverenigingen	4	7	1	100	89	11
andere verenigingen	9	13	5	100	73	27

Tabel 3. De participatiegraad der verenigingsleden per soort vereniging, in procenten van het aantal leden

	Totaal				Mannen				Vrouwen			
		waarvan				waarvan				waarvan		
	Totaal	nominaal lid	matig actief lid	zeer actief lid	Totaal	nominaal lid	matig actief lid	zeer actief lid	Totaal	nominaal lid	matig actief lid	zeer actief lid
Sportverenigingen	100	8	14	78	100	8	16	76	100	7	9	84
Vak-, beroeps-, standsverenigingen	100	41	31	28	100	41	31	28	100	40	32	28
Politieke partijen, kiesverenigingen	100	42	34	24	100	38	37	25	100	53	28	19
Vrouwenverenigingen									100	8	27	65
Zang-, muziek-, toneelverenigingen	100	4	9	87	100	4	9	87	100	5	9	86
Jeugdverenigingen, clubhuizen	100	6	14	80	100	7	13	80	100	5	15	80
Verenigingen met godsdienstig, kerkelijk of ander levensbeschouwelijk doel	100	12	22	66	100	13	20	67	100	11	24	65
Hobbyverenigingen	100	11	20	69	100	11	23	66	100	9	4	87
Andere verenigingen	100	-	37	63	100	-	37	63	100	-	37	63

Tabel 4. Aantal leden van verenigingen in procenten van de bevolking van 12 jaar en ouder, in 1955/'56 en 1963 1)

	Totaal		Mannen		Vrouwen	
	1955/'56	1963	1955/'56	1963	1955/'56	1963
Aantal leden van één of meer verenigingen	50	46	59	57	41	36
waaronder:						
sportverenigingen	16	18	21	23	12	12
vak-, beroepsverenigingen e.d.	10	10	16	18	4	1
politieke verenigingen e.d.....		4		6		2
zang-, muziek-, toneelverenigingen 2)	12	6	14	8	10	5
jeugdverenigingen	5	5	5	6	4	5
godsdienstige verenigingen	10	4	9	5	10	4

1) Terwille van de vergelijking met 1955/'56 zijn in deze tabel ook in 1963 alleen de min of meer actieve leden opgenomen, dus met weglating van de "nominale" leden. 2) In 1955/'56 genoemd: verenigingen met een cultureel doel (incl. wetenschappelijk doel).

Tabel 5. Aantal leden van enkele soorten verenigingen, 1954-1963

Januari	Jeugdverenigingen en clubhuizen		Sportverenigingen		Vakverenigingen voor werknemers	
	leden x 1 000 1)	% 2)	leden x 1 000 1)	% 3)	leden x 1 000 4)	% 5)
1954	802	26	996	23	1 185	21
1956	786	25	1 100	24	1 258	22
1958	765	23	1 237	26	1 332	22
1960	759	22	1 388	29	1 354	22
1962	731	21	1 497	30	1 420	23
1963	738	20	1 534	30	1 434	23

1) Zie Statistiek van de vrije jeugdvorming 1963, Zeist 1964, staat 2.
2) In procenten van de bevolking van 8 t/m 25 jaar.
3) Idem 8 t/m 34 jaar.
4) Zie Omvang der vakbeweging in Nederland, 1 januari 1963, Zeist 1964.
5) In procenten van de bevolking van 20 t/m 64 jaar.

Tabel 6. De bevolking per levensfase naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten)

	Totaal	waarvan			
		geen lid	lid van		
			1	2	3 of meer
			vereniging(en)		
Mannen + vrouwen					
Totaal	100	48	30	14	8
waaronder:					
schoolgaanden	100	36	36	22	6
12 - 14 jaar	100	36	36	25	3
15 - 17 jaar	100	45	32	16	7
18 - 25 jaar, ongehuwd	100	43	33	16	8
< 40 jaar, gehuwd	100	53	28	12	7
40 - 59 jaar, geh. + ongeh.	100	46	31	13	10
60 jaar en ouder, geh.+ongeh.	100	56	26	14	4
Mannen					
Totaal	100	35	34	19	12
waaronder:					
schoolgaanden	100	31	37	23	9
12 - 14 jaar	100	26	42	27	5
15 - 17 jaar	100	34	35	19	12
18 - 25 jaar, ongehuwd	100	38	32	19	11
< 40 jaar, gehuwd	100	31	35	20	14
40 - 59 jaar, geh. + ongeh.	100	32	34	17	17
60 jaar en ouder, geh.+ongeh.	100	42	33	20	5
Vrouwen					
Totaal	100	60	27	10	3
waaronder:					
schoolgaanden	100	44	34	20	2
12 - 14 jaar	100	46	30	23	1
15 - 17 jaar	100	55	30	13	2
18 - 25 jaar, ongehuwd	100	48	33	13	6
< 40 jaar, gehuwd	100	70	23	5	2
40 - 59 jaar, geh. + ongeh.	100	59	29	9	3
60 jaar en ouder, geh.+ongeh.	100	71	18	8	3

Tabel 7. Aantal leden per levensfase naar soort vereniging (in procenten)

	Totaal zonder dubbeltellingen	waarvan								
		sport-	vak-beroeps-e.d.	politieke e.d.	vrouwen-	zang-, e.d.	jeugd-, e.d.	godsdienstige	hobby	andere
		verenigingen								
Mannen + vrouwen										
Totaal	52	19	17	7	7	6	5	5	4	9
waaronder:										
schoolgaanden	64	45	1	1	0	9	17	8	4	7
12-14 jaar	64	45	-	-	1	8	21	7	3	3
15-17 jaar	55	38	3	1	-	11	15	5	3	6
18-25 jaar, ongehuwd	57	30	16	2	2	10	13	6	3	7
< 40 jaar, gehuwd	47	17	19	6	8	5	1	3	4	8
40-59 jaar, geh. + ongeh.	54	11	22	11	12	6	1	5	4	12
60 jaar en ouder, geh.+ ongeh.	44	4	17	11	8	4	-	7	3	11
Mannen										
Totaal	65	25	31	10	0	8	6	6	7	13
waaronder:										
schoolgaanden	69	49	1	1	0	9	20	9	6	9
12-14 jaar	74	52	-	-	-	8	26	7	6	2
15-17 jaar	66	47	6	2	-	12	18	7	7	8
18-25 jaar, ongehuwd	62	39	18	4	-	9	10	7	4	12
< 40 jaar, gehuwd	69	25	43	11	0	7	3	4	8	14
40-59 jaar, geh. + ongeh.	68	16	44	15	0	7	1	6	8	18
60 jaar en ouder, geh. + ongeh.	58	7	30	15	0	5	-	7	6	14
Vrouwen										
Totaal	40	13	3	4	14	5	5	4	1	5
waaronder:										
schoolgaanden	56	40	0	-	-	9	13	7	-	4
12-14 jaar	54	38	-	-	-	7	15	7	-	3
15-17 jaar	45	30	0	-	-	10	12	3	0	4
18-25 jaar, ongehuwd	52	21	13	-	3	11	17	5	1	2
< 40 jaar, gehuwd	30	11	1	3	13	3	0	2	1	2
40-59 jaar, geh. + ongeh.	41	6	2	6	24	4	1	4	1	6
60 jaar en ouder, geh. + ongeh.	29	1	2	7	17	2	-	6	-	7

Tabel 8. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per levensfase (mannen + vrouwen)

	Sport-	Vak-, beroeps-, e.d.	Politieke e.d.	Vrouwen-2)	Zang-, e.d.	Jeugd-, e.d.	Godsdienstige	Andere
	verenigingen							
Totaal	78	28	24	65	87	80	66	63
waaronder:								
schoolgaanden	84	3)	3)	3)	97	76	88	59
12-17 jaar 1)	87	3)	3)	3)	92	78	89	52
18-25 jaar, ongehuwd	82	19	3)	3)	100	86	81	69
< 40 jaar, gehuwd	76	27	22	55	87	3)	61	60
40-59 jaar, geh. + ongeh.	66	33	21	63	81	3)	57	67
60 jaar en ouder, geh. + ongeh.	58	31	31	79	3)	3)	57	68

1) In verband met kleine absolute aantallen in de steekproef zijn de leeftijdsgroepen 12-14 en 15-17 jaar hier samengevoegd.
2) Hierbij hebben de uitkomsten alleen betrekking op vrouwelijke leden.
3) Het absolute aantal leden in de steekproef is minder dan 20.

Tabel 9. De bevolking per sociaal milieu naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten)

	Totaal	waarvan			
		geen lid	lid van		
			1	2	3 of meer
			vereniging(en)		
Mannen + vrouwen					
Totaal	100	48	30	14	8
waaronder:					
agrarische bevolking	100	48	33	16	3
arbeiders, totaal	100	53	29	12	6
id. , stad	100	55	29	12	4
id. , platteland	100	50	31	13	6
id. , g.l.o.-niveau	100	61	26	9	4
id. , l.n.o.-niveau	100	42	33	19	6
risicodragende middenstand	100	49	30	14	7
loontrekkende middenstand, totaal	100	42	30	18	10
id. id. , stad	100	46	30	17	7
id. id. , platteland	100	34	31	19	16
id. id. ,g.l.o./l.n.o.-niveau.	100	53	26	14	7
leidinggevenden en welgestelden	100	35	33	16	16
Mannen					
Totaal	100	35	34	19	11
waaronder:					
agrarische bevolking	100	41	30	22	7
arbeiders, totaal	100	37	36	18	9
id. , stad	100	39	36	19	6
id. , platteland	100	33	37	17	13
id. , g.l.o.-niveau	100	42	34	15	9
id. , l.n.o.-niveau	100	33	37	21	9
risicodragende middenstand	100	33	39	15	13
loontrekkende middenstand, totaal	100	31	30	24	15
id. id. , stad	100	35	31	24	10
id. id. , platteland	100	23	28	24	25
id. id. , g.l.o./l.n.o.-niveau	100	35	27	22	16
leidinggevenden en welgestelden	100	27	32	18	23
Vrouwen					
Totaal	100	60	27	10	3
waaronder:					
agrarische bevolking	100	52	35	12	1
arbeiders, totaal	100	69	23	7	1
id. , stad	100	73	21	5	1
id. , platteland	100	65	25	9	1
id. , g.l.o.-niveau	100	74	21	5	0
id. , l.n.o.-niveau	100	63	23	13	1
risicodragende middenstand	100	62	21	13	4
loontrekkende middenstand, totaal	100	53	30	12	5
id. id. , stad	100	57	29	11	3
id. id. , platteland	100	45	33	14	8
id. id. , g.l.o./l.n.o.-niveau	100	63	25	10	2
leidinggevenden en welgestelden	100	44	34	12	10

Tabel 10. Aantal leden per sociaal milieu naar soort vereniging (in procenten)

	Zonder dubbeltellingen	waarvan								
		sport-	vak-, beroeps- e.d.	politieke e.d.	vrouwen-	zang- e.d.	jeugd- e.d.	godsdienstige	hobby	andere
		verenigingen								
Mannen + vrouwen										
Totaal	52	19	17	7	7	6	5	5	4	9
waaronder:										
agrarische bevolking	52	12	14	9	16	4	7	4	2	6
arbeiders, totaal	47	17	17	5	6	6	4	3	3	7
id. , stad	45	18	16	3	4	5	4	2	3	8
id. , platteland	50	16	19	7	9	6	3	5	3	7
id. , g.l.o.-niveau	39	9	15	5	8	4	1	2	3	7
id. , l.n.o.-niveau	58	24	31	6	3	8	5	2	5	8
risicodragende middenstand	51	20	13	6	7	7	4	7	3	9
loontrekkende middenstand, totaal	58	21	19	9	6	8	8	6	5	11
id. id. , stad	54	22	16	5	4	6	7	5	5	10
id. id. , platteland	66	21	25	17	9	14	9	9	5	13
id. id. , g.l.o./l.n.o.-niveau	47	15	15	6	9	6	5	4	4	8
leidinggevenden en welgestelden	65	27	18	10	7	8	7	10	5	14
Mannen										
Totaal	65	25	31	10	0	8	6	6	7	13
waaronder:										
agrarische bevolking	59	18	31	15	-	3	5	5	5	9
arbeiders, totaal	63	24	33	7	0	8	5	3	6	11
id. , stad	61	24	30	6	0	7	6	2	6	11
id. , platteland	67	25	39	10	1	9	5	5	6	12
id. , g.l.o.-niveau	58	17	34	8	1	6	1	3	6	12
id. , l.n.o.-niveau	67	27	44	7	-	8	4	1	7	11
risicodragende middenstand	67	27	26	6	-	9	3	9	6	14
loontrekkende middenstand, totaal	69	26	31	14	-	7	9	9	8	17
id. id. , stad	65	26	27	7	-	6	8	8	8	14
id. id. , platteland	77	27	38	27	-	10	10	12	9	23
id. id. , g.l.o./l.n.o.-niveau	65	22	38	9	-	6	6	10	10	15
leidinggevenden en welgestelden	73	29	27	17	1	9	6	11	7	19
Vrouwen										
Totaal	40	13	3	4	14	5	5	4	1	5
waaronder:										
agrarische bevolking	48	8	2	4	28	4	9	3	-	3
arbeiders, totaal	31	9	1	3	12	4	2	3	0	3
id. , stad	27	10	1	1	8	3	2	2	0	4
id. , platteland	35	8	1	5	17	4	2	4	0	2
id. , g.l.o.-niveau	26	4	1	3	14	2	1	2	0	4
id. , l.n.o.-niveau	37	18	3	3	10	7	5	5	-	2
risicodragende middenstand	38	14	2	6	12	5	4	6	1	4
loontrekkende middenstand, totaal	47	17	7	4	11	9	7	4	1	6
id. id. , stad	43	18	5	3	8	5	6	3	2	7
id. id. , platteland	55	14	12	7	19	18	8	6	0	3
id. id. , g.l.o./l.n.o.-niveau	37	12	3	5	14	7	4	2	1	4
leidinggevenden en welgestelden	56	23	5	2	16	8	9	9	2	7

Tabel 11. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per sociaal milieu (mannen + vrouwen)

	Sport-	Vak-, beroeps- e.d.	Politieke e.d.	Vrouwen- 1)	Zang- e.d.	Jeugd- e.d.	Godsdienstige	Andere
	verenigingen							
Totaal	78	28	24	65	87	80	66	63
waaronder:								
agrarische bevolking	88	53	26	69	2)	2)	2)	2)
arbeiders, totaal	79	22	22	66	84	76	61	58
id. , stad	79	17	20	71	78	67	2)	56
id. , platteland	78	28	24	63	90	2)	61	73
id. , g.l.o.-niveau	76	18	18	66	77	2)	41	64
id. , l.n.o.-niveau	83	25	2)	2)	2)	2)	2)	53
risicodragende middenstand.	82	32	18	69	93	2)	75	72
loontrekkende middenstand, totaal	78	28	25	66	90	89	66	62
id. , stad	76	23	18	59	86	86	69	55
id. , platteland	84	34	30	72	93	95	62	66
id. , g.l.o./l.n.o.-niveau	74	20	23	78	94	2)	2)	67
leidinggevenden en welgestelden	72	38	25	54	85	79	64	70

1) Hierbij hebben de uitkomsten alleen betrekking op vrouwelijke leden.
2) Het absolute aantal leden in de steekproef is minder dan 20.

Tabel 12. De bevolking per onderwijsniveau naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten van de niet-schoolgaanden)

	Totaal	waarvan			
		geen lid	lid van		
			1	2	3 of meer
			vereniging(en)		
Mannen + vrouwen					
Totaal	100	50	29	13	8
waaronder:					
g.l.o.	100	60	27	9	4
l.n.o.	100	42	31	19	8
u.l.o.	100	35	32	18	15
v.h.m.o. en w.o.	100	32	38	15	15
Mannen					
Totaal	100	35	34	19	12
waaronder:					
g.l.o.	100	43	34	15	8
l.n.o.	100	31	34	22	13
u.l.o.	100	27	32	21	20
v.h.m.o. en w.o.	100	30	34	19	17
Vrouwen					
Totaal	100	63	26	8	3
waaronder:					
g.l.o.	100	70	22	7	1
l.n.o.	100	59	26	13	2
u.l.o.	100	46	33	14	7
v.h.m.o. en w.o.	100	34	45	8	13

Tabel 13. Aantal leden per onderwijsniveau naart soort vereniging (in procenten van de niet-schoolgaanden)

	Totaal zonder dubbeltellingen	waarvan								
		sport-	vak-, beroeps- e.d.	politieke e.d.	vrouwen-	zang- e.d.	jeugd- e.d.	godsdienstige	hobby	andere
		verenigingen								
Mannen + vrouwen										
Totaal	50	15	19	8	8	6	3	5	4	9
waaronder:										
g.l.o.	40	10	12	5	10	4	1	3	2	7
l.n.o.	58	20	29	8	6	7	5	3	5	9
v.l.o.	65	24	26	11	6	12	6	8	5	15
v.h.m.o. en w.o.	68	16	32	16	7	5	5	10	5	14
Mannen										
Totaal	65	20	37	12	0	8	3	5	7	14
waaronder:										
g.l.o.	57	17	31	8	0	6	1	4	6	12
l.n.o.	69	24	44	10	-	8	4	3	7	13
v.l.o.	73	27	38	16	0	13	5	9	7	21
v.h.m.o. en w.o.	70	15	39	24	-	5	4	10	7	17
Vrouwen										
Totaal	37	9	4	4	16	5	4	4	1	5
waaronder:										
g.l.o.	30	6	1	4	16	3	1	3	1	4
l.n.o.	41	14	3	5	15	7	7	4	1	4
v.l.o.	54	18	8	3	14	11	9	6	2	6
v.h.m.o. en w.o.	66	18	23	5	16	5	8	8	3	11

Tabel 14. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per onderwijsniveau (niet-schoolgaanden, mannen + vrouwen)

	Sport-	Vak-, beroeps-, e.d.	Politieke-, e.d.	Vrouwen- 1)	Zang-, e.d.	Jeugd-, e.d.	Godsdienstige	Andere
	verenigingen							
Totaal	76	29	24	66	85	84	61	64
waaronder:								
g.l.o.	74	20	22	67	83	85	53	61
l.n.o.	80	32	21	77	89	78	81	69
u.l.o.	77	36	25	49	84	89	66	63
v.h.m.o. en w.o..	70	31	29	2)	2)	2)	57	65

1) Hierbij hebben de uitkomsten alleen betrekking op vrouwelijke leden.
2) Het absolute aantal leden in de steekproef is minder dan 20.

Tabel 15. De bevolking per kerkelijke gezindte naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten)

	Totaal	waarvan			
		geen lid	lid van		
			1	2	3 of meer
			vereniging(en)		
Totaal	100	48	30	14	8
waaronder:					
rooms-katholiek	100	49	29	15	7
Ned.-hervormd, totaal.	100	49	30	14	7
id. , kerks..	100	42	32	16	10
id. , onkerks	100	54	28	13	5
gereformeerd	100	37	29	19	15
geen kerkgenootschap .	100	49	33	12	6
Mannen					
Totaal	100	35	34	19	12
waaronder:					
rooms-katholiek	100	35	33	21	11
Ned.-hervormd, totaal.	100	38	34	17	11
id. , kerks .	100	31	32	21	16
id. , onkerks	100	43	34	15	8
gereformeerd	100	23	29	22	26
geen kerkgenootschap .	100	33	40	18	9
Vrouwen					
Totaal	100	60	27	10	3
waaronder:					
rooms-katholiek	100	62	26	9	3
Ned.-hervormd, totaal.	100	59	26	11	4
id. , kerks .	100	51	32	12	5
id. , onkerks	100	65	22	10	3
gereformeerd	100	47	29	17	7
geen kerkgenootschap .	100	68	25	5	2

Tabel 16. Aantal leden per kerkelijke gezindte naar soort vereniging (in procenten)

	Totaal zonder dubbel-tellingen	waarvan								
		sport-	vak-, beroeps- e.d.	politieke e.d.	vrouwen-	zang- e.d.	jeugd- e.d.	godsdienstige	hobby	andere
		verenigingen								
Mannen + vrouwen										
Totaal	52	19	17	7	7	6	5	5	4	9
waaronder:										
rooms-katholiek	51	18	18	7	8	6	5	4	4	8
Ned.-hervormd, totaal	51	17	16	5	9	8	6	5	3	9
id. , kerks	58	18	17	7	12	11	9	9	2	8
id. , onkerks.	46	16	15	4	7	6	3	3	4	9
gereformeerd	63	15	15	18	14	9	9	15	2	12
geen kerkgenootschap	51	24	16	4	2	5	4	1	5	10
Mannen										
Totaal	65	25	31	10	0	8	6	6	7	13
waaronder:										
rooms-katholiek	65	25	33	10	0	8	6	5	7	12
Ned.-hervormd, totaal	62	23	30	8	0	8	5	6	6	12
id. , kerks	69	26	34	11	1	13	8	12	4	14
id. , onkerks.	57	21	27	6	-	5	4	3	8	11
gereformeerd	77	19	33	32	-	9	11	23	3	22
geen kerkgenootschap	67	30	28	7	-	6	5	1	8	14
Vrouwen										
Totaal	40	13	3	4	14	5	5	4	1	5
waaronder:										
rooms-katholiek	38	12	4	4	15	3	4	4	1	4
Ned.-hervormd, totaal	41	11	3	3	17	8	6	5	0	5
id. , kerks	49	11	2	5	21	9	10	8	-	4
id. , onkerks.	35	11	4	2	13	8	3	2	0	6
gereformeerd	53	13	2	8	24	10	7	10	1	5
geen kerkgenootschap	32	17	2	1	5	3	3	2	1	5

Tabel 17. Aantal zeer actieve leden per soort vereniging in procenten van het aantal leden per kerkelijke gezindte (mannen + vrouwen)

	Sport-	Vak-, beroeps- e.d.	Politieke e.d.	Vrouwen- 1)	Zang- e.d.	Jeugd- e.d.	Godsdienstige	Andere
	verenigingen							
Totaal	78	28	24	65	87	80	66	63
waaronder:								
rooms-katholiek	79	30	17	61	88	70	65	70
Ned.-hervormd, totaal.	85	24	29	68	88	75	64	57
id. , kerks	83	20	26	70	90	85	74	67
id. , onkerks	86	27	33	67	87	2)	2)	51
gereformeerd	87	48	32	71	96	86	82	71
geen kerkgenootschap	70	24	19	2)	76	70	2)	59

1) Hierbij hebben de uitkomsten alleen betrekking op vrouwelijke leden.
2) Het absolute aantal leden in de steekproef is minder dan 20.

Tabel 18. De bevolking met en zonder televisie naar aantal lidmaatschappen van verenigingen (in procenten)

	Totaal	Televisie-bezitters	Niet-televisie-bezitters
TOTAAL	100	100	100
waarvan:			
geen lid	48	50	45
lid van 1 vereniging .	30	28	32
2 verenigingen	14	15	14
3 verenigingen	5	4	6
4 verenigingen	2	2	2
5 of meer vergingen	1	1	1

Tabel 19. Aantal leden naar soort vereniging in procenten van de bevolking met en zonder televisie

	Totaal	Televisie-bezitters	Niet-televisie-bezitters
Lid van één of meer:			
sportverenigingen	19	20	18
vak-, beroeps-, standsverenigingen	17	16	17
politieke partijen, kiesverenigingen ...	7	7	7
vrouwenverenigingen, -bonden	7	5	10
zang-, muziek-, toneelverenigingen	6	7	6
jeugdverenigingen, clubhuizen	5	4	7
verenigingen met godsdienstig, kerkelijk of ander levensbeschouwelijk doel	5	4	6
hobbyverenigingen	4	4	3
andere verenigingen	9	9	9

Tabel 20. Samenstelling van de verenigingen naar levensfase, sociaal milieu, woonmilieu, onderwijsniveau en kerkgenootschap van de leden (mannen + vrouwen)

	Relatief aandeel in de steekproef			Totaal aantal leden	Leden van								
	Totaal	Mannen	Vrouwen		sportverenigingen	vak-, beroeps-, standsverenigingen 3)	politieke partijen, kiesverenigingen	vrouwenverenigingen, -bonden 4)	zang-, muziek-, toneelverenigingen	jeugdverenigingen, clubhuizen	ver. met godsdienstig enz. doel	hobbyverenigingen 3)
Levensfase 1)													
12-14 jaar	6	6	6	7	14	-	-	-	7	23	8	6
15-17 jaar	11	11	11	12	22	2	1	-	19	32	11	11
18-39 jaar, ongehuwd	15 (18)	15 (19)	14 (17)	16	23	10	5	6	21	33	18	9
< 40 jaar, gehuwd	22 (27)	20 (24)	25 (30)	20	20	27	21	24	17	6	14	23
40-59 jaar	32 (38)	32 (38)	32 (38)	33	18	45	50	55	28	6	31	37
60 jaar en ouder	14 (17)	16 (19)	12 (15)	12	3	16	23	15	8	-	18	14
Totaal	100 (100)	100 (100)	100 (100)	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Sociaal milieu													
Agrarische bevolking	9	8	11	9	6	8	12	22	5	13	7	5
Arbeiders	44	44	43	39	39	48	32	36	38	30	26	42
Risicodragende middenstand	14	13	15	14	15	11	13	13	16	11	20	12
Loontrekkende middenstand	23	24	23	26	26	23	29	19	29	33	29	30
Leidinggevenden en welgestelden	10	11	8	12	14	10	14	10	12	13	18	11
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Woonmilieu													
Steden (alleen arbeiders + loontrekkende middenstand)	42	44	40	39	42	41	24	23	35	40	27	46
Platteland (alleen arbeiders + loontrekkende middenstand + agrariërs)	34	32	37	35	29	38	49	54	37	36	35	31
Woonmilieu onbekend	24	24	23	26	29	21	27	23	28	24	38	23
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Onderwijsniveau 2)													
Schoolgaanden	15	17	12	18	34	0	1	-	20	47	23	17
Niet-schoolgaanden met													
g.l.o.	46 (54)	34 (42)	58 (66)	35	24	35	36	67	30	13	29	30
l.n.o.	18 (21)	23 (27)	13 (15)	20	19	33	22	15	20	17	12	25
u.l.o.	13 (15)	16 (19)	10 (12)	16	16	19	21	10	24	15	20	17
v.h.m.o. en w.o.	8 (10)	10 (12)	7 (7)	11	7	13	20	8	6	8	16	11
Totaal	100 (100)	100 (100)	100 (100)	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Kerkgenootschap													
Rooms-katholiek	37	37	38	36	36	39	38	41	32	37	30	37
Ned.-hervormd, totaal	26	25	26	25	23	25	20	31	32	28	27	24
w.o. kerks	11	10	11	12	10	11	12	17	18	18	20	6
onkerks	15	15	15	13	13	14	8	14	14	10	7	18
Gereformeerd	10	8	11	12	8	9	25	19	14	15	28	3
Ander kerkgenootschap	3	3	4	4	3	3	2	2	5	4	9	3
Geen kerkgenootschap	24	27	21	23	30	24	15	7	17	16	6	33
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

1) De cijfers tussen haakjes hebben betrekking op de bevolking van 18 jaar en ouder.
2) Idem op de niet-schoolgaande bevolking.
3) Betreft alleen mannelijke leden.
4) Betreft alleen vrouwelijke leden.

Tabel 21. De lidmaatschappen van verenigingen (totaal) naar kerkelijke gezindte van de leden en naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de verenigingen

	Aantal lidmaatschappen		
	Totaal	Mannen	Vrouwen
Naar kerkelijke gezindte van het lid			
Totaal	100	100	100
Rooms-katholiek	36	37	35
Ned.-hervormd, totaal	26	24	28
waarvan:			
idem, kerks	13	12	14
idem, onkerks	13	12	14
Gereformeerd	13	12	16
Ander kerkgenootschap	4	3	5
Totaal prot.-christelijk	43	39	49
Geen kerkgenootschap	21	24	16
Naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de vereniging			
Totaal	100	100	100
Rooms-katholiek	27	26	30
Prot.-christelijk 1)	23	20	31
Geen	50	54	39

1) W.o. Ned.-hervormde, gereformeerde, algemeen prot.-christelijke en anders godsdienstig/ levensbeschouwelijke grondslag.

Tabel 22. De lidmaatschappen per soort vereniging naar kerkelijke gezindte van de leden en naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de verenigingen

	Aantal lidmaatschappen van					
	sport-verenigingen	vak-, beroeps-, standsverenigingen	politieke partijen, kiesverenigingen	vrouwenverenigingen, -bonden	zang-, muziek-, toneelverenigingen	jeugdverenigingen, clubhuizen
Naar kerkelijke gezindte van het lid						
Totaal	100	100	100	100	100	100
Rooms-katholiek	36	40	38	38	31	36
Ned.-hervormd, totaal	25	25	19	32	36	30
waarvan:						
idem, kerks	10	12	11	18	19	19
idem, onkerks	15	13	8	14	17	11
Gereformeerd	7	9	26	20	12	14
Ander kerkgenootschap	3	4	3	3	4	4
Totaal prot.-christelijk	35	38	48	55	52	48
Geen kerkgenootschap	29	22	14	7	17	16
Naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de vereniging						
Totaal	100	100	100	100	100	100
Rooms-katholiek	22	32	36	37	25	36
Prot.-christelijk 1)	8	17	35	40	29	39
Geen	70	51	29	23	46	25

1) W.o. Ned.-hervormde, gereformeerde, algemeen prot.-christelijke en anders godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag.

Tabel 23. De lidmaatschappen per soort vereniging naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag van de vereniging

	Totaal aantal lidmaat-schappen	Grondslag van de vereniging			
		rooms-katholiek	prot.-christelijk	ander godsd./ levensbe-schouwelijke grondslag	geen godsd./ levensbe-schouwelijke grondslag
Sportverenigingen	100	22	8	0	70
Vak-, beroeps-, standsverenigingen	100	32	17	0	51
Politieke partijen, kiesverenigingen	100	36	35	-	29
Vrouwenverenigingen,.-bonden	100	37	39	1	23
Zang-, muziek-, toneelverenigingen	100	25	27	2	46
Jeugdverenigingen, clubhuizen	100	36	38	1	25
Verenigingen met godsdienstig, kerkelijk of ander levensbeschouwelijk doel	100	29	59	10	2
Hobby verenigingen	100	11	3	-	86
Andere verenigingen	100	18	14	0	68

Tabel 24. De lidmaatschappen van verenigingen per kerkelijke gezindte van de leden naar grondslag van de vereniging in homogeen en heterogeen godsdienstige gemeenten 1)

	Kerkelijke gezindte					
	rooms-katholiek	Ned.-hervormd totaal	waarvan		gereformeerd	geen
			kerks	onkerks		
Gemeenten met een homogeen godsdienstige bevolking 2)						
Grondslag van de vereniging:						
rooms-katholiek	80	2	-	5	2	7
prot.-christelijk 4)	0	39	43	33	78	6
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	20	59	57	62	20	87
Totaal	100	100	100	100	100	100
Gemeenten met een heterogeen godsdienstige bevolking 3)						
Grondslag van de vereniging:						
rooms-katholiek	68	0	-	0	-	0
prot.-christelijk 4)	1	34	53	18	71	4
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	31	66	47	82	29	96
Totaal	100	100	100	100	100	100
Alle gemeenten tezamen						
Grondslag van de vereniging:						
rooms-katholiek	74	0	-	1	0	1
prot.-christelijk 4)	0	35	51	20	72	4
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	26	65	49	79	28	95
Totaal	100	100	100	100	100	100

1) In deze tabel zijn de lidmaatschappen van verenigingen met een godsdienstig, kerkelijk of ander levensbeschouwelijk doel niet opgenomen.
2) Gemeenten waarin 65% of meer der bevolking behoort tot een der kerkgenootschappen rooms-katholiek, Ned.-hervormd of gereformeerd.
3) Geen der kerkgenootschappen omvat 65% van de bevolking.
4) Waaronder verenigingen met Ned.-hervormde, gereformeerde, alg.prot.-christelijke en anders godsdienstige/levensbeschouwelijke grondslag.

Tabel 25. De lidmaatschappen van verenigingen per kerkelijke gezindte van de leden en per soort vereniging naar godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag

Soort en grondslag van de vereniging	Totaal	waarvan per kerkelijke gezindte van het lid					
		rooms-katholiek	Ned.hervormd totaal	waarvan		gereformeerd	geen kerkgenootschap
				kerks	onkerks		
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Sportverenigingen							
rooms-katholiek	22	61	-	-	-	-	1
algemeen prot.-christelijk	8	0	18	20	14	36	2
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	70	39	82	80	86	64	97
Vak-, beroeps-, standsverenigingen							
rooms-katholiek	32	78	2	-	4	1	1
algemeen prot.-christelijk	17	0	34	55	15	67	4
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	51	22	64	45	81	32	95
Politieke partijen, kiesverenigingen							
rooms-katholiek	36	96	-	-	-	-	-
algemeen prot.-christelijk	35	-	47	68	16	99	-
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	29	4	53	32	84	1	100
Vrouwenverenigingen, bonden							
rooms-katholiek	37	97	-	-	-	-	-
algemeen prot.-christelijk	40	-	55	73	32	99	12
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	23	3	45	27	68	1	88
Zang-, muziek-, toneelverenigingen							
rooms-katholiek	25	83	-	-	-	-	-
algemeen prot.-christelijk	29	-	39	53	23	84	3
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	46	17	61	47	77	16	97
Jeugdverenigingen, clubhuizen							
rooms-katholiek	36	96	-	-	-	-	7
algemeen prot.-christelijk	39	2	72	72	72	87	11
geen godsdienstig/levensbeschouwelijke grondslag	25	2	28	28	28	13	82

R.941-7-65

Bijlage I. Samenstelling van de steekproef, equivalente aantallen 1)

	Totaal	Mannen	Vrouwen
TOTAAL	3 212	1 561	1 651
waaronder:			
per levensfase			
schoolgaanden	361	206	155
12 - 14 jaar, ongehuwd	153	76	77
15 - 17 jaar, ongehuwd	276	131	145
18 - 25 jaar, ongehuwd	363	180	183
26 - 39 jaar, ongehuwd	64	40	24
< 40 jaar, gehuwd	758	326	432
40 - 59 jaar, geh. + ongeh.	977	475	502
60 jaar en ouder, geh. + ongeh.	562	308	254
per sociaal millieu			
agrarische bevolking	270	110	160
arbeiders, totaal	1 443	722	721
id., stad	884	462	422
id., platteland	559	260	299
id., g.l.o.-niveau	969	405	564
id., l.n.o.-niveau	326	226	100
risicodragende middenstand	479	217	262
loontrekkende middenstand, totaal	753	371	382
id., stad	534	262	272
id., platteland	219	109	110
id., g.l.o./l.n.o.-niveau	324	116	208
leidinggevenden en welgestelden	279	154	125

	Totaal	Mannen	Vrouwen
per onderwijsniveau			
niet-schoolgaanden met			
g.l.o.	1 606	578	1 028
l.n o.	567	350	217
u.l.o	420	249	171
v.h.m.o. en w.o.	286	172	114
per kerkgenootschap			
rooms-katholiek	1 046	498	548
Ned.-hervormd	900	434	466
waarvan kerks	376	173	203
onkerks	524	261	263
gereformeerd	292	120	172
ander kerkgenootschap	125	59	66
geen kerkgenootschap	829	445	384
per televisiebezit			
met televisie	1 815	930	885
zonder televisie	1 406	638	768

1) Voor de verantwoording van de term "equivalente" aantallen, zie deel 4 van deze serie publikaties "Sportbeoefening zomer 1963", bijlage I, par. 2 en 3.

Bijlage II. De gebruikte vragenlijst

Nederlandse Stichting voor Statistiek

1

Enquête A 1824

MEI/JUNI 1963

Vragen mondeling en woordelijk stellen. Antwoorden woordelijk noteren en/of codecijfer omcirkelen.

ENQ.: VOOR INLEIDENDE ZIN ZIE INSTRUCTIE

1a. Mag ik eerst van U weten hoe het gezin hier is samengesteld naar geslacht en leeftijd?
ENQ.: INCLUSIEF ZOONS IN MILITAIRE DIENST; EXCLUSIEF GEHUWDE INWONENDE PERSONEN

	Man	Vrouw	Kinderen en anderen									
Geslacht	M	V										
Leeftijd												
O.P. omcirkelen →	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a

5 | 6 | 7

b. ENQ.: ZO MOGELIJK INVULLEN ZONDER VRAGEN:
Bent U gehuwd, ongehuwd of gehuwd geweest?

gehuwd - 1	ongehuwd - 2	gehuwd geweest - 3

2a. Is er hier in het gezin _____ een televisietoestel?
Hebt U

ja - 0	neen - 1

8

14. Nu zou ik U enkele vragen willen stellen in verband met Uw eventuele verenigingen. Het gaat hier om echte verenigingen, die dus een bestuur hebben, af en toe vergaderen en waaraan U geregeld contributie betaalt. Losse clubjes behoren hier dus niet bij.
De bedoeling is dat U alleen de verenigingen opgeeft waarvan U zelf, persoonlijk lid bent.
Als dus een lidmaatschap van bijv. een politieke partij, een oudervereniging of een kruisvereniging niet op Uw eigen naam staat, dan behoeft U het niet te noemen.

a. Bent U zelf, persoonlijk lid van één of meer _____?
ENQ.: ACHTEREENVOLGENS DE KAARTJES 5A T/M 5H OVERHANDIGEN EN OP INVULSCHEMA "VERENIGINGEN" PER GROEP OMCIRKELEN DE CODE ACHTER "JA" OF "NEEN" IN KOLOM 3.
NU VOOR ELKE GROEP VAN VERENIGINGEN WAARACHTER DE CODE VOOR "JA" IS OMCIRKELD DE VRAGEN 14B T/M 14E STELLEN.

b. Wat is de naam of soort van deze vereniging(en)? (INVULSCHEMA KOLOM 2)

c. Kunt U ook zeggen wat de grondslag van deze vereniging(en) is, ik bedoel rooms-katholiek, Ned.-hervormd, gereformeerd, gemengd prot.-christelijk of anders godsdienstig of heeft (hebben) deze vereniging(en) geen godsdienstige grondslag?
ENQ.: VOOR ELKE VERENIGING WAARVAN O.P. LID IS EEN KRUISJE PLAATSEN IN ÉÉN VAN DE KOLOMMEN 4 T/M 9 VAN INVULSCHEMA.

d. Als U nu let op het aantal keren dat deze vereniging bijeenkomt, bezoekt U die dan naar verhouding vaak of af en toe of zelden of nooit? Het gaat om het bezoeken van bijeenkomsten zoals bijv. gewone verenigings- of clubavonden, vergaderingen, repetities, uitvoeringen, discussies, congressen en dergelijke.
ENQ.: PER VERENIGING WAARVAN O.P. LID IS, IN ÉÉN VAN DE KOLOMMEN 10 T/M 12 EEN KRUISJE PLAATSEN. BIJ SPORTVERENIGINGEN OOK VERMELDEN SPORTTRAININGEN EN WEDSTRIJDEN.

e. Nu nog een vraag over speciale activiteiten. Doet U tegenwoordig veel of niet zo veel of eigenlijk geen speciaal werk voor deze vereniging(en)? Het gaat hier om onbetaald werk in Uw vrije tijd, zoals bestuursfuncties, het verzorgen van administratie, leden werven, colporteren, artikelen schrijven, iets organiseren en dergelijke.
ENQ.: PER VERENIGING WAARVAN O.P. LID IS, IN ÉÉN VAN DE KOLOMMEN 13 T/M 15 EEN KRUISJE PLAATSEN.

15. Zijn er misschien nog één of meer andere verenigingen waarbij U zelf als lid bent aangesloten en waar U wel eens komt? Het moeten dus weer echte verenigingen zijn, met een bestuur, vergaderingen en contributie.
ENQ.: DE CODE ACHTER "JA" OF "NEEN" IN KOLOM 3 VAN HET INVULSCHEMA BIJ NO. 9 OMCIRKELEN EN INDIEN "JA" DAN DE VRAGEN 14B T/M 14E STELLEN EN DE ANTWOORDEN PER VERENIGING NOTEREN IN DE KOLOMMEN 2 EN 4 T/M 15.

17a. Volgt U nog dagonderwijs?

ja - V	neen - X

b. Op welke school of bij welke onderwijsinstelling?

ENQ.: EEN KRUISJE PLAATSEN IN KOLOM "ZONDER DIPLOMA"

OVER OP VRAAG 18

c. Welke school- of onderwijsinstelling hebt U het laatst bezocht en hebt U daar een diploma van?

ENQ.: KRUISJE PLAATSEN IN DE KOLOM "ZONDER" OF "MET DIPLOMA"

	Zonder diploma	Met diploma
1. G.l.o. of v.g.l.o.		
2. Ambachtsschool of l.t.s., huishoud- of industrieschool		
3. U.l.o. of m.u.l.o.		
4. H.b.s., gymnasium, lyceum, kweekschool, middelb.meisjesschool.		
5. Universiteit of hogeschool		
6. Ander onderwijs, nl.:		

38

d. Hebt U nog andere onderwijs- of vakdiploma's en zo ja, welke?

neen - 0	ja, namelijk: _____

e. Werkt U in Uw vrije tijd nog aan een onderwijs- of vakopleiding, een bedrijfscursus of een schriftelijke opleiding op onderwijs- of vakgebied?

ja - 8	neen - 9

18. Nu zou ik U nog wat willen vragen over Uw werkzaamheden.

a. Hebt U een beroep of heeft U een beroep gehad of heeft U geen beroep?

heeft beroep - V	heeft beroep gehad - X		geen beroep - 0
	O.P. is geen gehuwde vrouw - 8	O.P. is gehuwde vrouw - 9	
		ENQ.: OVER OP VRAAG 19A	

b. Wat zijn(waren) dan Uw beroep en functie?
c. In welk soort bedrijf of instelling bent(was) U werkzaam?
d. Ontvangt (ontving) U een weekloon, een maandsalaris of bent (was) U voor eigen rekening werkzaam?

(Laatste) beroep:		
(Laatste) functie:		
Soort bedrijf:		
weekloon - 1	maandsalaris - 2	voor eigen rekening - 3

ENQ.: IS O.P. DE HOOFDKOSTWINNER, DAN DEZE VRAAG NIET STELLEN EN OVER OP VRAAG 20A

19a. Wat zijn (waren) het beroep en de functie van de hoofdkostwinner van het gezin?
b. In welk soort bedrijf of instelling is (was) hij (zij) werkzaam?
c. Ontvangt (ontving) hij (zij) een weekloon, een maandsalaris, of is (was) hij (zij) voor eigen rekening werkzaam of heeft hij (zij) op andere wijze inkomsten?

(Laatste) beroep:			
(Laatste) functie:			
Soort bedrijf:			
weekloon - 1	maandsalaris - 2	eigen rekening - 3	anders - 4

20a. Behoort U tot een kerkgenootschap?

ja - V	neen - X

b. Welk kerkgenootschap is dat?

Rooms-kath. - 1	Ned.-herv. - 2	Gereformeerd - 3	Ander - 4

c. Bent U in de afgelopen 2 weken nog één- of meermalen naar de kerk geweest?

ja - 8	neen - 9

21. ENQ.: DEZE VRAAG TE STELLEN AAN DE HOOFDKOSTWINNER OF EEN ANDERE VOLWASSENE VAN DIENS HUISHOUDING. KAART 7 OVERHANDIGEN.

Dan heb ik nog een vraag die voor dit onderzoek ook erg belangrijk is.
Zou U met behulp van deze kaart willen aangeven onder welke groep het inkomen van de hoofdkostwinner valt? U kunt letter A, B, C, D of E noemen.

wil niet zeggen - 0	groep A - 1	groep B - 2	groep C - 3	groep D - 4	groep E - 5	weet niet - 9

22. Tenslotte nog dit. Om de kans te kunnen bepalen dat ik dit gesprek met U kon voeren zou ik graag willen weten hoe het gegaan zou zijn als ik gisteravond ENQ.: OP MAANDAG : ZATERDAGAVOND om deze tijd had aangebeld. Had U me dan dit interview kunnen toe taan of niet?

gespreksdag	was in de gelegenheid geweest			
	maandag	wel - V	niet - X	weet niet - 0
	dinsdag	wel - 1	niet - 2	weet niet - 3
	woensdag	wel - 4	niet - 5	weet niet - 6
	donderdag	wel - 7	niet - 8	weet niet - 9
	vrijdag	wel - V	niet - X	weet niet - 0
	zaterdag	wel - 1	niet - 2	weet niet - 3

ENQ.: EEN KRUISJE PLAATSEN IN DE EERSTE KOLOM VÓÓR DE DAG WAAROP HET GESPREK PLAATSVINDT EN CODECIJFER VOOR WEL, NIET OF WEET NIET ACHTER DE VOORGAANDE DAG OMCIRKELEN. VERVOLGENS VOOR ELK DER VOORGAANDE DAGEN DEZELFDE VRAAG STELLEN EN ACHTER ELKE DAG EEN CODECIJFER OMCIRKELEN, BEHALVE DE DAG VAN ONDERVRAGING.

23. INVULLEN ZONDER VRAGEN

Woonplaats O.P.:
Provincie:

Naam enquêteur	No. enquêteur	Datum gesprek	Volgno.gesprek

39 40 41 42 43 44 45

BIJ ENQUÊTE A 1824

INVULSCHEMA VERENIGINGEN

ENQ.: IN DIT SCHEMA DE ANTWOORDEN NOTEREN OP DE VRAGEN 14A T/M 14E EN 15
IN KOLOM 3 OF MEN LID IS JA OF NEEN (vraag 14a)
IN KOLOM 2 NAAM OF SOORT DER VERENIGING TE NOTEREN (vraag 14b)
IN DE KOLOMMEN 4 T/M 15 CODECIJFERS OMCIRKELEN (vraag 14c, d en e)

Nr.	Groep van verenigingen	Lid	Grondslag						Bezoeken			Activiteit			21	
			R.k.	Ned. herv.	Ger.	Prot. chr.	An-der	Geen	Vaak	Af en toe	Zel-den of nooit	Veel	Niet zo-veel	Geen	22	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
1.	Zang-,muziek- en toneelver.	ja-V														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	23	
		neen-X	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	24	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	25	
2.	Politieke partijen,kiesver., ver.voor pol.vorming	ja-0														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	26	
		neen-1	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	27	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	29	
3.	Ver.met een godsd., kerkelijk of ander lev.besch.doel	ja-2														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	30	
		neen-3	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	31	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	32	
4.	Vakver.,beroepsver., standsver.(werknemers en -gevers)	ja-4														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	33	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	34	
		neen-5	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	35	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	36	
5.	Jeugdver.en clubhuizen	ja-6														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	37	
		neen-7	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	38	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	39	
6.	Vrouwenver. en -bonden	ja-8														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	40	
		neen-9	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	41	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	42	
7.	Sportverenigingen	ja-V														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	43	
		neen-X	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	44	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	45	
8.	Hobbyverenigingen	ja-0														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	46	
		neen-1	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	47	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	48	
9.	Andere verenigingen ENQ. ZIE VRAAG 15	ja-2														
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	49	
		neen-3	V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	50	
			V	X	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	51	

ENQ.: OVER OP VRAAG 16

52

53

54

Vraag: Onder welke letter valt het inkomen van het GEZINSHOOFD nà aftrek van belastingen, pensioenpremie en premiën voor sociale verzekeringen, dus NETTO?

Groep	Per week		Per maand		Per jaar		Groep
	vanaf	t/m	vanaf	t/m	vanaf	t/m	
A		f 67,29		f 291,-		f 3 499,-	A
B	f 67,30 -	f 96,14	f 292,- -	f 416,-	f 3 500,- -	f 4 999,-	B
C	f 96,15 -	f 134,61	f 417,- -	f 582,-	f 5 000,- -	f 6 999,-	C
D	f 134,62 -	f 230,76	f 583,- -	f 999,-	f 7 000,- -	f 11 999,-	D
E	f 230,77 of meer		f 1 000,- of meer		f 12 000,- of meer		E

Kaart 7

Bij enquête A 1824, vraag 21

NETHERLANDS CENTRAL BUREAU OF STATISTICS

Leisure in the Netherlands 1962-1963

Part 7

Membership of associations, summer 1963

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ W. DE HAAN N.V.
HILVERSUM, 1965